

ГОДИШЕН ОТЧЕТ

НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ВРАЦА ЗА 2018 ГОДИНА

Целта на настоящия отчет за свършеното през 2018-та е да даде детайлна картина на свършената работа на музейните работници в нова, динамично променяща се и често трудно предвидима обстановка. Важна констатация е, че Регионален исторически музей – Враца запази позициите си на водеща музейна институция в България в изпълнение на нелеката задача по изучаване, опазване, представяне и популяризиране на богатото културно наследство в региона. въпреки сложния му статут като музейна институция, съобразно българското законодателство. От една страна РИМ-Враца е ръководен методически от Министерството на културата и финансово гарантиран от държавния бюджет, а от друга страна е административно подчинен на община Враца и дофинансиран от нея в някои дейности. И през 2018-та година тази устойчива особеност определяше взаимоотношенията ни с другите държавни, общински и научни, сродни институции.

Актуалната политическа и икономическа конюнктура в България неминуемо дава своето съществено отражение в дейността на РИМ-Враца, свързана с осигуряване или не на нужната подкрепа от държавни, регионални и местни институции. От тази конюнктура зависи мотивацията и настроенята сред колегията, както и цялостното функциониране на музея. Констатирани са устойчивост и известна сигурност във финансовото подsigуряване на регионалните музеи, продиктувани от относителната стабилност в държавата. Третата година от управлението в нашия град на амбициозния екип начело с кмета господин Калин Каменов е все така стабилно и се усеща устойчива държавна подкрепа, изразяваща се в подобряване на инфраструктурата, на финансовата и икономическа обстановка. Това даде възможност за подобряване комуникацията с общинската администрация и улесни взаимодействието ни при решаване на специфичните задачи и предизвикателства на изминалата година.

Редица събития и тенденции от местно, национално и международно ниво под знаменателя на все по-глобализиращите се международни отношения оказаха своето въздействие в дейността на РИМ-Враца. През 2018-та година това са националните празници, международните прояви като „Нощ в музеите“ и „Дни на наследството“, второюнкските чествания, мероприятия, свързани с местната история, годишнини от развитието на музейната институция, както и събитията, свързани с Българското ръководство на Съвета на Европа през първото полугодие.

Ръководството на музея устойчиво отстоява и прилага основните **принципи на управление**, основаващи се на актуализираната нормативна уредба, колкото и „абстрактно“ да звучат за част от работещите в институцията. Те са: откритост, коректност, толерантност, колегиалност, професионализъм, отговорност към служебните задължения, устойчивост в ангажиментите, зачитане достойнството и идентичността на специалистите, подкрепа на новите и оригинални идеи, подкрепа на научното израстване, демократизъм, защита правото на труд, професионални изяви и адекватно възнаграждение. Тези принципи водят до подобряване и максимално използване потенциала на музея за опазване, изучаване и представяне на културното наследство, за популяризиране на Врачанския край в страната и чужбина и привличане на устойчив туристически интерес. Музеят продължава да дава своят принос за културния напредък и социалното общуване, функционирайки като съвременен културен и научен център за акумулиране и представяне на информация в динамично

променящата се технологична и социална среда, предвид все по-високите и динамични изисквания към музеите се. Музеят трябва остава партньор в устойчивото развитие чрез опазване и социализиране на наследството, в защитата и популяризирането на културното многообразие, предаването на научни знания, развитието на образователната политика, ученето през целия живот, социалното сближаване в работата на творческите институции и икономиката на туризма, съобразно европейските директиви. РИМ-Враца запази позициите си като устойчива институция с идеална цел в служба на обществото и неговото развитие, достъпна за обществеността, която придобива, консервира, изследва и представя материалното и нематериално наследство и неговата околна среда, с образователни, научни и развлекателни цели.

Социалната роля на музея е все така актуална, наравно със значението му за опазване на наследството и съобразно с потребностите на днешното време. Глобализацията дава възможности за по-голяма мобилност на колекции, посетители, професионалисти, идеи и научност. Доказахме, че музея може да бъде икономически участник и да допринася за създаващи приходи дейности, активно да участва в икономиката на туризма, като с продуктивни събития да допринася за качеството на живота в региона, но и с рационална стратегия за използваните помещения и експонати, да генерира допълнителни приходи. Същевременно музеят остана отворен за всички ангажирани с физическия и културен достъп, включително групите в неравностойно положение, както и напълно достъпен в дните на националните празници.

Отново повтаряме, че при така изложените принципи за развитие на музейната институция, прояви като латентността, пасивността, подлостта, лицемерието, некоректността и интригантството, няма как да намерят почва при сегашното управление на институцията и ще срещат силен отпор съобразно действащата нормативна уредба. Напомням уважаеми колеги, че нашата кауза е **Музеят** като обществена институция, работеща в полза на хората, която е лицето на града и един от символите му. Това не кореспондира по никакъв начин с „игрички и комбинации“ в лична полза за сметка на публичната културна организация, каквито прояви се установиха и през изтеклата година.

Продължиха традиционно добрите и градивни отношения с Дирекция „Културно наследство“ при Министерство на културата, особено при участието ни в престижни, международни прояви. Като нагледен пример е успешното ни представяне в изложението „Салон на музеите“ в НДК, преминало по знака на Председателството на Европейския съюз. Запази се ползотворното сътрудничество с Областна администрация, която продължи да оказва сериозна подкрепа и да получава от нас същото по отношение на работата върху актуални за годината програми, проекти и други мероприятия. Отново с благодарност изтъкваме проявените разбиране, съпричастност към музейната кауза и добронамерени действия от страна на Общински съвет Враца и действащите към него постоянни комисии, особено при разрешаването на конкретни проблеми, свързани с финансирането и дофинансирането на наши дейности, както и при търсене на решения по възникнали текущи музейни проблеми. Подкрепа получавахме и от страна на ръководството на Община Враца, за което изказваме нашата благодарност.

Активното сътрудничество на нашите специалисти със съответните научни институти към БАН, както и с културните институции от местен, регионален и национален мащаб при изпълнение на специфичните задачи, свързани със събирателската, научно-изследователската и популяризаторската дейност на РИМ–Враца остана все така устойчиво и ползотворно. Добри резултати са постигнати при активната ни съвместна работа с читалищата в общината и областта, както и с учебните заведения от всички нива на обучение. Със задоволство констатираме продължаващо качествено надграждане и много добри резултати, свързани с реализацията на идейни

проекти и иновативни събития, особено в дейностите, касаещи музейните и образователни програми. Проявените активност, постоянство, инициативност, новаторство и изобретателност дават ползотворни резултати, каквото е и основното изискване към работата на музейните специалисти. Постигнатото, особено при работата с младите хора, показва, че това е правилния път, който трябва да бъде следван със същата устойчивост и ще има пълната подкрепа от ръководството на музея.

Партньорството ни с Областна дирекция на МВР – Враца и Районните управления в региона се определяше от работата по опазване на културното наследство в област Враца и Северозападна България в специфична културна, правна и икономическа среда при постоянно променяща се нормативна уредба. Археолозите на музея активно сътрудничаха по изготвяне на експертни становища на иззети незаконни движими културни ценности, както и по отношение на посегателства над недвижими такива.

Физическата и сигнално-охранителна защита на музея не претърпя особена промяна спрямо предходната година. Тя успешно се осъществяваше от частни фирми с които имаме много добри партньорски отношения. Но личното ми мнение по този ключов проблем, касаещ опазване на културното наследство, остава непроменено. Не виждам никаква правна логика физическата, както и електронна защита на музея, съхраняващ и опазващ ценности към „държавния музеен фонд” (б.а. цитат от Закона за културното наследство) да са поети само от частни фирми, без никакво държавно участие, което си е откровено дезертиране на държавата по отношение опазването на културното наследство! Все пак сме благодарни на частните фирми с които работим за коректното изпълнение на нелеката задача и отговорност по охрана на културното наследство в музея. След допълнителни подобрения и актуализации в наличната охранителна техника, те коректно изпълняват своите задължения по денонощна охрана.

През изминалата година охранителните системи на музея бяха осъвременени с изграждане на модерно видеонаблюдение както в Централната сграда, така и в ЕВК „Св. Софроний Врачански“. Това доведе до по-добра възможност за охрана и контрол чрез максимално използване на виртуалното пространство, както и за допълнително подсигуряване на експозиционните площи.

Остана нерешен проблема с некачественото монтиране на пожаро-известителната техника в Централната сграда на музея по предписание на Главна дирекция ПБЗН – Враца от фирма „Беркут системс“ ЕООД. Оказа се, че няма институция, която да упражнява контрол по изпълнението на иначе задължителните по предписание дейности. Според Главна дирекция ПБЗН – Враца те, като институция имат правомощия да инспектират, да издават предписания и да налагат съответните санкции ако не са изпълнени предписанията, но не могат да контролират качествената реализация на проектите от „лицензираните“ фирми, нито да им налагат санкции ако са извършени нарушения. Трябвало РИМ-Враца да си търси правата по съдебен път... Остава открит въпросът: Има ли неправомерни взаимодействия между държавни и частни организации, свързани с усвояване на държавни средства от културни институции?

Продължиха устойчивите ни контакти с представители на неправителствените организации, на частния сектор, на бизнеса и на финансовите институции. Продължи реализирането на редица инициативи, някои от тях иновативни, свързани с провеждането на запомнящи се мероприятия. В петото, юбилейно издание на фестивала „Слънцето на Тодорка” край археологическия обект при село Оходен, продължихме нашето ползотворно сътрудничество с Младежки дом – Враца в цялостното конструиране на бивака; в реализирането на фестивалната сцена, на фестивалните работилници и приключенската игра. За поредна година получихме активна подкрепа при в на „Международната нощ на музеите, за което изказваме специална благодарност на ръководителя на Младежки дом - Враца господин Георги Врабчев.

Активно продължихме сътрудничеството си с Търговско-промишлена палата Враца и стартиралия в края на изтеклата година проект „Консервация и популяризиране на културното и природно наследство чрез GreenWAY” – OUR WAY Intreg Europe. Продължи и взаимодействието на Младежки център град Враца, като отново демонстрирахме своята отвореност за всякакъв тип инициативи обърнати към хората от всички възрасти.

Отзивчиво домакинствахме на поредната проява на Съюза на слепите в България, реализирана в малката художествена галерия на музея под надслов „Да докоснем историята“, както и за раздаване на дипломи, награди, в благотворителни събития и за разнообразни инициативи на врачански общественици, неправителствени организации и политически организации като инициативата „В ателието на съвременния Врачански будител” в Деня на народните будители, 1 ноември, организирано от ПП ГЕРБ – Враца; срещите за поддържане на духовната култура, организирани от врачанския общественик Иван Узунов срещата-разговор с историка академик Георги Марков и литературния деец Иван Гранитски; срещата-разговор с Милена Братанова – председател на каракачанската общност в България; лекториите на отдадения приятел на РИМ-Враца, проф. Ангел Кунов; експерименталните работилници с майстора грънчар Куман Жеков; представянето на книгата Иваил Цар на писателя Стоян Николов съвместно с Регионална библиотека Враца; акциите по инициативата „да изчисти България, съвместно със СУ Никола Войводов Враца; етнографски и исторически възстановки по инициативи на Община Враца и неправителствени организации; конференцията „Визия за Враца – общност на младежта и туризма“; концерта на дамски хор Враца с диригент Томислав Аспарухов, посветен на деня на светите братя Кирил и Методий; тържествен концерт по повод построяването на Възнесенската църква – храм-паметник Свети Софроний Врачански; конкурс за мултимедиен продукт под наслов „Чиста и свята република“, организирана от ПП „ГЕРБ“ по повод 140 годишнина от Освобождението на България с председател на журито Георги Ганецовски; на хоров концерт на състави от Враца като част от трета национална инициатива на Български хоров съюз „България пее“; на благотворителна фотоизложба „Търсената Америка“; традиционното честване празника Трифон зарезан, съвместно с Община Враца; младежкото състезание „Чиста и свята република“, съвместно с ученически общински съвет Враца, община Враца и сродни културни институции; тематични работилници на врачански училища; .

През 2018 година **щатът** на музея се запази с непроменена бройка. Осъществени са две промени в личния състав. Предвид предстоящото за края на годината пенсиониране на *Мая Драганова* и с цел плавна приемственост в работата през месец август към отдел „Връзки с обществеността“ бе назначен *Теодор Вълков*, който прояви отговорно отношение и отзивчивост при изпълнение на служебните си ангажименти. По собствено желание през месец септември бе освободена *Петрана Пеловска* от длъжността си в отдел „Връзки с обществеността“ като информатор. На нейно място е назначена *Доротея Владова*, която стартира работата си с желание, инициативност и мотивация. Пожелаваме на новопостъпилите млади колеги устойчивост в работата, упоритост пред изпитанията и повишаване компетентността по отношение спецификите в музейната работа. В началото на годината внезапно загубихме касиерката *Малина Бешировска* – един енергичен, компетентен и отдаден човек. На нейно място своевременно беше назначена *Маргарита Стоянова*, която със своя опит, професионални компетенции и коректност умело пое отговорните функции на длъжността касиер-счетоводител. Това събитие наложи реструктуриране на канцелариите в централната сграда. С помощта на отдел „Стопански“ отдел „Личен състав, финанси и счетоводство“ вече се помещава на правилното място, където е и цялата администрация на музея.

В началото на месец април с оглед многобройните съдебно-археологически експертизи и нарастващите количества нумизматични материали беше отправено писмено изискване към Министерство на културата за допълнителна бройка по субсидираните от държавата дейности към щатното разписание на Регионален исторически музей – Враца за уредник в направление „Нумизматика и епиграфика“. В очакване сме това наше желание да бъде удовлетворено предвид обстоятелството, че в нашия музей има подготвен човек с желание да изпълнява отговорните задачи по отношение на този специфичен фонд.

Няма промяна по отношение на хроничния недостатък на обслужващ персонал, ангажиран с поддържането и хигиенизирането на музейните помещения, на експозиционните зали и прилежащи площи, обхващащи около 8-9 дка. Само две щатни хигиенистки са крайно недостатъчни в сравнение с периода до 2002 година, когато се заемаха общо пет щатни бройки. Въпреки този проблем хигиенистките продължиха успешно да се справят със специфичните си задачи, съответно в Централната сграда на музея и в ЕВК „Св. Софроний Врачански“. През 2017-та година усилията ни за осигуряване допълнителна помощ за хигиенизирането на музейните пространства, дадоха добри резултати. Благодарение на ползотворното взаимодействие между РИМ–Враца, община Враца и Дирекция „Бюро по труда“ – Враца бяха отпуснати две допълнителни бройки от програма за временна трудова заетост, чрез които се подпомогна поддържането на дворните пространства в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ и ЕВК „Никола Войводов“. Въпреки усилията на Тони Григоров и инициативите на СУ „Никола Войводов“, вандалските прояви в ЕВК „Никола Войводов“ продължиха с пълна сила. Нашето настояване за поставяне на LED осветление и камери за видео наблюдение и реакция в това пространство останаха без подкрепа. В допълнение към вандалите, работещите по санирането на съседните сгради, без никакво съобразяване с наличните музейни информационни табели и без никаква комуникация с ръководството на музея, на няколко пъти счупваха катинара на външната порта с цел да си осигурят достъп до външната чешма, която в крайна сметка беше повредена с предизвикан няколкодневен теч. От страна на Община Враца е проявена активност в посока кандидатстване с проекти за ремонт на повредените къщи в двата етнографско- възрожденски комплекса. Надяваме се през 2019 година тези добри намерения да намерят адекватна подкрепа и реализация, като дългосрочна инвестиция в посока опазване недвижимото културно наследство в нашия град.

Бюджетът на РИМ-Враца е определящ за всички дейности на институцията и зависи от наличните финансови средства като балансираност в приходите и разходите. От 30 октомври 2018 година с решение 776 на Министерски съвет е прието повишение на единния стандарт за издръжка на щатна бройка от 14 120 лв на 15 337 лв. За сега остана без реална подкрепа настояването ни за отпускане на допълнителни средства за поддържане на откритите музейни пространства. Наличният ограничен финансов ресурс би трябвало да покрие увеличената от 01 януари 2019 година минимална работна заплата, както и процентът повишение на brutната такава. От тези данни се вижда тенденция към бавно и мъчително повишение финансовата рамка по отношение регионалните функции на музея, което в брутен израз означава 35 986 лв. Това обаче не разрешава проблема, касаещ недостига на финансови средства за пълноценна работа на музея, предвид огромните открити площи и пространства, които РИМ-Враца обслужва и поддържа. Тук отново в наша подкрепа се явява Общината, която поемаше незапълнената част от собствените ни разходи по дофинансирането в размер на 20 000 лв, въпреки нереализираните ремонтни работи по къщите в ЕВК „Св. Софроний Врачански“. Допълнителен проблем възникна с наложения ни данък смет, който реално редуцира част от отпуснатите общински средства по дофинансиране дейностите на музея.

Благодарение на дисциплинирана фискална политика и стриктен контрол през изминалата година бюджета на музея остана балансиран.

По данни на отдел „Счетоводство“ относно *бюджетни средства* на РИМ-Враца общите постъпления за 2018 година възлизат на 557 175 лв. Усвоените средства са 547 915 лв с преходен остатък от 9260 лв, (включващ местна и държавна дейности). Дофинансирането като реално получена субсидия от Общински съвет е 47 716 лв. В тази цифра са включени и собствените приходи от продажба на билети, наеми, сувенири и дарения. От нея изразходените средства са 44 158 лв с преходен остатък в размер на 3558 лв. Получени са допълнителни субсидии (по перо „трансфери държавни дейности“) за рамкиране на художествени творби от фонда Художествената галерия в размер на 2300 лв по спечелен проект към Общински фонд „Култура“ и за археологически проучвания на обектите Оходен-Валого, Градище и Майор-Узуново, Видинско в размер на 2700 лева по спечелени проекти за целево финансиране на теренни археологически проучвания към Министерство на културата.

Тези данни показват устойчива позиция на собствените приходи, което означава активна работа за използване потенциала на музея по отношение на изявиите, продажбите в музейния бутик, отдаваните помещения за мероприятия, предлаганите услуги, работата с посетителите, туристопотока и научно-изследователските дейности.

Благодарение на стриктно спазваните договори с фирмите „Трежър“ ООД, „Камея груп“ ООД, „Зографов и С-ИЕ“, ЕТ „Бончо Тодоров“, „Уникарт“ ООД, „Рейнбоу“ ЕООД, издателство „Българи“ „Дино Арт“ ЕООД-София, „ГЕРМА 2002“ ЕООД и „ИК ПАН“ ООД относно възпроизвеждането на културни ценности в предмети с търговско предназначение, устойчиво и коректно се развиват търговските взаимоотношения, които се разнообразяват с нови асортименти.

В края на годината РИМ-Враца се сдобил с нов служебен автомобил, закупен със средства, изцяло от собствени приходи в размер на 26000 лв. Надявам се той да бъде ползван отговорно, ефикасно и изцяло в полза на музейната кауза.

През изминалата година са реализирани *козметични ремонти*, свързани с продължаване усилията ни за обновяване на музейните експозиции и работните помещения от сградния фонд. Завърши ремонта на работните помещения в Централната сграда на музея с монтаж на ламиниран паркет от фирма „БМ КОМФОРТ 33“ ЕООД и преобоядисване на стените, извършено от служителите на музея, за което им изказвам благодарност. По необходимост в голяма част от стаите беше поставено ЛЕД осветление. С това завърши цялостното енергийно и естетическо осъвременяване на работните канцеларии, които не бяха ремонтирани повече от 35 години.

През месец март 2018 година Иван Ангелов Василев извърши крайно необходим ремонт на електрическата инсталация в административната част на музея. Изградени са нови електрически връзки, паралелно с подмяна и монтаж на нови електрически компоненти и части. С този ремонт е разрешен един многогодишен проблем, свързан с чести аварии на електрическата система, застрашаващи от пожар. Предстои поэтапна подмяна на електрическата инсталация и в други части на музея.

Както бе споменато с цел подобряване охраната на музея и на служителите в него и в продължение на започнатото в края на 2017 година, на два етапа фирма „КАМЕНОВ ИНЖЕНЕРИНГ“ ЕООД извърши пълно покриване на експозиционните зали, централните фойета и екстериорни пространства в Централната сграда на музея и в ЕВК „Свети Софроний Врачански“ със съвременна система за видео наблюдение.

За съжаление неразрешен остана проблемът с некачествения монтаж на пожароизвестителната система от фирма „Беркут системс“ ЕООД, която функционира с половината си възможности, а поради обстоятелството, че все още е в гаранция, нямаме право да предприемем съответните подобрителни или ремонтни дейности.

През изминалата година таксата за битови отпадъци за музея като културна институция не бе отменена, нито редуцирана. Отпадна обаче облагането на музея върху данъчните оценки на имотите предоставени под наем от община Враца на наематели или концесионери. Нашата позиция остава неизменна. Считаме, че Наредбата за определяне и администриране на местните такси и цени на услуги и права на територията на община Враца трябва да бъде променена по отношение на РИМ-Враца в изпълнение формулировката на чл. 18, ал 2, т. 2 от Закона за закрила и развитие на културата изм. ДВ, бр. 16 от 26.02.2016 г. според чиито текстове „Общините формират и реализират своята политика за закрила и развитие на културата, като съчетават принципите на националната културна политика с местните условия и традиции. Общинският съвет приема решения за определяне на стимулиращи за развитието на културните организации в общината размери на местните такси“. Нашето настояване е таксата битови отпадъци на РИМ-Враца да бъде отменена или поне намалена с 50 %.

Нашите очаквания към Община Враца са в посока реализиране на така дългоочаквания ремонт на покривите и фасадите на къщите в ЕВК „СВ. Софроний Врачански“ тъй като бюджета на РИМ-Враца позволява само провеждане на козметични ремонти на малки пространства. Нашите намерения според скромните ни възможности за 2019 година подобни ремонти да бъдат осъществени по подмяна осветлението в главното фоайе; ремонт на повредените от течове стени в горната част на стълбището и ремонт на помещението на научния архив, всички те намиращи се в Централната сграда на музея.

През 2018 година РИМ-Враца получи допълнителни приходи, благодарение на които при посочените по-горе проблеми, не бе допуснато институцията да изпадне във финансови затруднения. За втора година музея получи от Министерство на културата, целева субсидия за теренни археологически проучвания и теренна консервация по спечелен проект в размер на 27000.00 лв с която са финансирани три археологически експедиции. Съгласно изискванията на чл. 161(1) от Закона за културното наследство през изтеклата година бяха реализирани теренни археологически проучвания във връзка с инвестиционни намерения по договори с фирмите: „ДАОС“ АД (402.30 лв), „АСЕТ-08-ИНТЕРНЕТЪНЪЛ“ ЕООД (620.00 лв) и „МАРОНАС“ ООД (1020.00 лв). В сравнение с предходната година инвестиционните предложения, касаещи предшествващи теренни археологически проучвания във Врачанска област са намалели двойно, което в известен смисъл облекчи натовареността на археолозите в музея.

Финансовата част на настоящия отчет няма как да бъде завършена без да упоменем извършения *финансов одит* през месеците юни и юли съгласно заповед на кмета на Община Враца от отдел „Вътрешен одит“ при реализирана последна подобна проверка през 2013 година. Тук е мястото да благодаря на Христина Петрушева и Геновева Маринова за проявените от тях коректност и висок професионализъм.

Крайно неприятна диря остави дейността на завеждащия отдел „Вътрешен одит“ Стоян Милчев. Господин Милчев злоупотребявайки със служебното си положение и превишавайки правата си, вменени от нормативната уредба, прояви тенденциозност, преднамереност и некоректност, както по време на проверката, така и в представените заключения, които не съответстват на изискванията за независим одит, детайлно описани в Закона за вътрешния одит в публичния сектор от 31.03.2006, посл изм 28.12.2017 г; в Наредба № 1 от 30 март 2017 г за условията, реда и начина за извършване на външни оценки за осигуряване качеството на одитната дейност; в чл. 17 и чл. 22 от Правилника за устройство и дейността на ПУДООС, приет с ПМС № 81 от 23.04.2012 г и в Етичния кодекс на вътрешните одитори от 21.04.2006 г. Това обстоятелство постави под съмнение независимостта и обективността на заключенията извършени от г-н Стоян Милчев и цялостната му дейност през годините.

Отчетът на РИМ–Враца за изтеклата 2018 година се основава на предоставените от завеждащ отделите и от отделни уредници отчети. Систематизацията и пълнотата в представянето на реализираните дейности и събития са основни изисквания за изготвяне на коректен и изчерпателен отчет. В Някои от представените отчети все така са с непълни анализи и оценките или те изобщо липсват. Тази констатация за поредна година отношение към работата в посока да се отбие номера елементарно вглеждане в свършеното или показване причините за срещаните трудности. Въпреки това целогодишните ми наблюдения върху музейната работа през отчетния период, дават възможност за извършване на изчерпателен и критичен анализ на свършеното. Все пак при детайлното отчитане на дейностите се доверяваме до известна степен на коректността на представените от колегите отчети. Като цяло Основното ни заключение е, че заложените в плана ключови дейности са реализирани успешно, за което поздравявам колегията.

Средствата, отпуснати и изразходени за **командировки** в бюджета за 2018 година, възлизаха на 12 365 лв, която сума е с близо 4135 лева по-ниска от тази в предходната година, като значителен дял в тези разходи е поет от археолозите и директора заради активността в събирателската работа (в посочената цифра са включени и командировъчните разходи за теренните археологически проучвания, за участия в отчети, конференции и други). Разходите за командировъчни, касаещи археологическите проучвания са: за експедиция с научен екип Оходен-Валого – 3496 лв; за експедиция с научен екип Майор Узуново–Градец – 11780 лв; за експедициите край прохода Вратцата и в м. „Манастирски дол – 2518 лв. Разходите за дейности, свързани със събирателска работа на уредниците, с транспорт на мобилни изложби и участия в научни форуми са 2263 лв.

За поредна година е констатирано неусвояване на част от сумата, отредена за командировки, което говори за слабости на някои отдели в събирателската работа извън Враца. Пътуванията са концентрирани най-вече при посещения на изложения, конференции, семинари, гостуващи изложби и други. Но ползването на командировъчни средства задължително следва да се обвързва с крайния продукт. Това са новопостъпили движими културни ценности във фонда, научна дейност, резултатност в работата по музейните образователни програми, експозиционна дейност, публикации, изяви в различни форуми и повишаване квалификацията.

Теренните проучвания, събирателската дейност, работата в библиотеки и архиви остават сред най-важните акценти в дейността на музея, гарантиращи устойчиво обогатяване на фондовете и резултатна научно-изследователска работа, даваща ценни открития.

Археолозите доц. д-р Нарцис Торбов, Георги Ганецовски и Александра Петрова продължиха редовните археологически проучвания на териториите на Врачанска община и на съседни общини. Продължи ползотворното ни сътрудничество с РИМ-Видин, благодарение на което нашата институция оказва своята подкрепа при осъществяване на значими теренни проучвания и в този регион. В следствие на нашата активност, както и на постигнатите добри резултати през 2018-та година се запази устойчивото финансиране на археологически проучвания от община Враца в размер на 20 000 лв, като дофинансиране на бюджета ни. Бяха възстановени неусвоените средства от преходен остатък за археологически проучвания в м. „Манастирски дол“ край Враца в размер на 4000 лв отново с активната подкрепа на Общински съвет Враца в изпълнение на чл. 148, ал 4 от Закона за културното наследство. Отпускането на този финансов ресурс показва устойчивост в положителната тенденция към разбирането за значението на археологията и археологическите открития за общината и региона, особено при работата по развитие на културния туризъм. Положителна тенденция е запазеното за

втора поредна година допълнително финансиране от страна на държавния бюджет по Целевата програма за подкрепа на археологическите изследвания в размер на 27 000.00 лв (22 000 през 2017 г). Така средствата за археология бяха разпределени, както следва: за обект Градище, край Враца (20 000 лв), за обект Оходен-Валоба (20 000 лв), за обект „Манастирски дол“ край Враца (4000 лв) и за обект Майор Узуново, община Видин (7000 лв изцяло осигурени от Целевата програма за подкрепа на археологическите изследвания при Министерство на културата. Неусвоените средства от теренна работа бяха използвани за геодезическо заснемане на откритите структури в м. „Манастирски дол“ край Враца и за финансиране на изключително важните за археологическите проучвания радио-въглеродни анализи в лицензирани лаборатории в градовете Познан, Полша и Глазгоу, Шотландия. Редовните археологически проучвания на територията на град Мездра, традиционно се финансират от Община Мездра, но те не бяха реализирани поради липсата на достатъчно време и влошени климатични условия. Подробните данни за реализираните археологически проучвания през 2018 година са следните:

а) Раннонеолитно селище и обреден център в м. „Валоба“ край село Оходен с ръководител Георги Ганецовски.

През 2018 година проучванията на раннонеолитното селище и обреден център Оходен-Валоба се реализират за шестнадесети археологически сезон съгласно Разрешение за редовно археологическо проучване № 89/17.04.2018 година. Те са проведени през периода от 06 юни до 29 септември 2018 година върху площ от 75 кв.м в рамките на 58 работни дни. Средствата за проучванията са осигурени от Община Враца и Министерство на културата на Република България по Целева програма за финансиране на археологически проучвания.

Екипът е в състав: Георги Ганецовски от РИМ-Враца – ръководител на експедицията, д-р Вивиана Митева – заместник ръководител и д-р Радка Златева – специалист по каменна индустрия. В проучванията са ангажирани 6 работници по граждански договори и 3 работници по програма за трудова заетост при Бюрото по труда от град Враца, селата Оходен и Баница.

Основната цел на експедицията е проучване, опазване и популяризиране на културно-историческото наследство на Врачанския край. Чрез устойчивост на археологическите проучвания, експериментални дейности и лабораторни анализи да се проследят палеоекологичните процеси довели до появата на производяща икономика в региона, до миграционните процеси и измененията в топографията на селищата, на жилищната и обредната архитектура през първите столетия на новокаменната епоха в контекста на развитието на човешките общности в Европейския Югоизток през VII-VI хилядолетия ВС. Стимулиране на развитието на културния туризъм в региона чрез иновативни дейности.

Проучванията през 2018 година са особено важни за изясняване хронологията, функциите и предназначението на *структура 15/15а*. Установи се, че върху площ от около 32 кв.м в този участък през ранния неолит са функционирали три вкопани структури с обредно предназначение, съответно принадлежащи към установените в обекта двата хронологически етапа: Оходен 1 и Оходен 2, като към етап Оходен 2 са регистрирани два хронологически пласта. По-късните вкопани структури от етап Оходен 2, развити върху по-голяма площ изцяло са застъпили по-ранната структура и до голяма степен са я нарушили. На това обстоятелство и на заливанията, сполетели обекта в древността се дължи разбъркването на открития керамичен материал от двата хронологически периода. Открити са останките от шест жертвени огнища с характерен сиво-пепеляв седимент, съдържащ обредни дарове: счупени на място керамични съдове, части от керамични култови масички, черупки на миди, кремъчни артефакти, костни изделия и костни останки на елен, говедо, коза/овца и дива свиня. След приключване на

ритуала, жертвения депозит е бил замазван с глина, върху която е палена нова обредна клада. Вследствие на това глинената замазка се е изпичала до степен да запечати по-ранното обредно съоръжение. В горните обредни кладни преобладават керамични фрагменти, принадлежащи към етап Оходен 2, докато в долните „запечатани“ съоръжения преобладават керамични фрагменти, принадлежащи към етап Оходен 1. Особено интересни са голямото количество ломени камъни струпани в основната яма на структурата във вид на „каменен паваж“. През 2017 година бе установено, че те са концентрирани по западната, северната и източна периферия на структурата. Извършените фотограметрия и тримерно заснемане показват, че става въпрос за каменен цокъл с подковообрна форма, съставен от ломени камъни с различни размери, който цокъл огражда вкопаната част на структурата откъм запад, север и североизток. Проучванията през 2018 година показват, че вероятно вследствие на мощно заливане камъните са се смъкнали във вкопаното съоръжение засипвайки част от обредните огнища и размесвайки се с голямо количество натрошена керамика, животински кости, черупки на миди, кремъчни артефакти и пепел. Тази пепел при трайно смесване с вода се е „циментирала“, което прави проучването в дълбочина изключително трудно. От структура 15/15а произлиза най-голямото за обекта количество обработени инструменти от кост в обекта. Това е втората обредна структура в обекта с локализиран в нея *масивен каменен градеж*. Използването на камъка за строителни цели през епохата на ранния неолит е непознато до сега явление за Северозападна България.

Продължи проучването на вкопана *структура 17* върху площ от 30 кв.м в дълбочина, локализирана през 2017 година. Разчистени са два пласта на запълване, съдържащи многобройни керамични фрагменти, кремъчни артефакти (пластини, ядра и отломъци), каменни оръдия, силно разложени животински кости, опалени мазилки и камъни от разрушено отоплително съоръжение. Открита е поредната пластина от обсидиан. Все още не е ясно предназначението на тази структура. Западно от нея е регистрирана нова структура с обозначение *структура 18*, чието проучване е в начален етап. Изследванията на структури 17 и 18 ще продължат през следващия археологически сезон.

В сектор „север“ е разкопан квадрат с площ от 25 кв.м на дълбочина до 2,10 м спрямо съвременния терен с цел да се провери стратиграфията на обекта и дебелината на културните отложения. Установен е раннеолитен пласт, съдържащ керамика от етапи Оходен 1 и Оходен 2 с дебелина около 0,5 м. Под него са регистрирани два пласта с обща дебелина 1,1 м в които се откриват само кремъчни артефакти и животински кости. Проучванията показват отсъствие на керамика в тях, което означава, че става въпрос за културни отложения, предшестващи ранния неолит, които лежат върху кафяв седимент, т.нар. „погребани почви“.

Регулярно се работи по изготвяне на *Географска информационна система на археологическия обект чрез триизмерно документиране, фотограметрия и пространствен анализ* на новооткритите археологически структури и съдържащите се в тях движими културни ценности.

Добитата научна информация от Оходен-Валога дава възможност да се прецизират съществуващите съвременни теории относно *неолитизацията и разпространението на производяща икономика в Северозападната част на Балканския полуостров и в Югоизточна Европа* през ранната новокаменна епоха. Някои особености на разкритите материални останки, както и стратиграфски наблюдения, дават основание да допуснем, че през периода на „монохромния неолит“ (края на VII началото на VI хил.пр.Хр) ранните земеделски общества в Северозападна България възникват в пряк досег с местните мезолитни културни традиции и създават основа за поява на първата земеделска цивилизация.

б) Раннонеолитно селище в м. „Градец“ край село Майор Узуново с ръководител Георги Ганецовски.

Проучванията са осъществени като закономерен етап след спасителни, сондажни разкопки през 2013 година и геофизически изследвания през 2017 година.

През 2018 година е реализиран първият проект към Целевата програма за подпомагане на археологическите проучвания при Министерство на културата съгласно за този обект с Разрешение за спасително археологическо проучване № 339/10.07.2018 година в две направления: 1. Продължаване на геофизичните проучвания в централната и южна части на обекта върху площ от 2100 кв.м и 2. Сондажни археологически проучвания в северната част на обекта върху площ от 35 кв.м. Проучванията са осъществени през периода 04-26 октомври 2018 година в тясно сътрудничество между РИМ-Враца и РИМ-Видин. Екипът е в състав: Георги Ганецовски от РИМ-Враца – ръководител на експедицията, специалист по керамично производство и праисторическа архитектура; Вивиана Митева – тафоном; Петър Зидаров – НБУ София, Ваня Ставрева и Николай Казашки от РИМ-Видин – археолози. В изследванията са включени и четирима местни работника.

Основната цел на проекта за 2018 година е чрез провеждане на геофизически и спасителни археологически проучвания, да се предотврати иманярската инвазия, унищожаваша културните отложения и структури на територията на обекта и да продължи добиването на първични данни за ранноземеделските културни общности през новокаменната епоха на територията на днешна Северозападна България. Геофизическите проучвания са продължение на тези от 2017 година, като през 2018 година са съсредоточени в южната половина на обекта върху площ от 2100 кв.м. В теренната работа са включени различни методи за дистанционно проучване – въздушна фотография, фотограметрия и магнитно картиране, които са обединени в многослоен ГИС-проект към който са добавени архивни сателитни изображения. От запазените ръбове на сондаж 1 (проучвания през 2013 година) е възстановена и доразвита опорната квадратна мрежа. Разчистената площ е фотографирана от въздуха с дрон, като снимките са геореферирани, орторектифицирани и обединени в триизмерен модел на терена, който послужи за топографска основа на геофизичните измервания.

Около сондаж 1 в североизточната част на проучения периметър са констатирани наблюдават ясно изразени смущения в магнитното поле. Те имат линейна форма, дължина над 20 метра и са ориентирани най-общо югозапад-североизток. Биха могли да се свържат, както със следите от земекопна техника, така и с древни оврази. В тази част на обекта, също така могат са локализиращи между 10 и 15 аномалии с овална или бъбрековидна форма, като някои от тях (монополярните аномалии) вероятно маркират местоположението на древни ями, докато контрастните биполярни аномалии, изглежда са съвременни железни предмети или с термични съоръжения като пещи или огнища.

Може да се обобща, че вертикалният градиент на магнитното поле представя три характерни типа смущения, които биха могли да се свържат с антропогенна дейност. Едните изглежда са добре документирани изкопи със земекопна техника. Други може би маркират положението на древни ями, а трети вероятно разкриват позицията на пещи или съвременни железни предмети. Особеното в това проучване е, че подобни на описаните вкопани съоръжения, обикновено се характеризират със завишени стойности на магнитното поле, за разлика от някои от резултатите, представени на получената магнитограма. Вероятно това се дължи на локална особеност на вместващата среда, която следва да се уточни при бъдещи проучвания.

Предвид на добре заравнения при обработка на почвата терен в южната част на обекта чрез въздушна снимка от дрон с GPS координати са локализиращи *девет концентрации* на археологически материали, маркиращи вероятни вкопани структури,

които са геореферирани и нанесени на карта с мащаб 1:5000 и на въздушна снимка с дрон.

Спасителните проучвания имат сондажен характер и основаващи се на данните от геофизическите проучвания в сектор 1 са съсредоточени в участъка на структура 2 с разширяване на проучваната площ по границите на квадрат О9 и в новоразкопан квадрат О10. Получената теренна информация позволи *прецизиране стратиграфията на обекта*.

Потвърден е *пласт от ранния неолит*, концентриран в участък на вкопана структура с овална форма и дълбочина на вкопаване в древната повърхност около 1,0 м (регистрирана с цезиевия градиентометър). Структурата е запълнена с два пласта, наситени с археологически материали: керамични фрагменти, кремъчни артефакти, животински кости, каменни блокчета от натрошени оръдия и опалени мазилки. Установено е, че опалените мазилки маркират подово ниво и разрушено отоплително съоръжение, отстоящо на 0,4-0,5 м от дъното на ямата. Долният пласт на вкопаната структура е със светлокафяв цвят с пясъклив състав и маркира по-ранен период на експлоатиране на структурата. Археологическите материали в него са с много добра консервация. В западната част на структурата е установен участък с висока концентрация на фрагменти от рога на говедо, коза-овца и елен. Горният пласт има тъмнокафяв цвят и висока плътност. Археологическите материали в него са с лоша консервация и силно фрагментирани. Изглежда, че този пласт маркира период на изоставяне на вкопаната структура, като тя е използвана за депониране на непотребни материали. Открити са няколко цели керамични съда, три керамични лабрети, керамична глава на антропоморфна фигурка, артефакти от кремък и кост.

Регистриран е втори културен пласт в обекта, датиращ според керамичния материал към периода на късна античност-ранно средновековие. Установени са останките на две структури (видими и на геомагнитното заснемане): нетрайна постройка със замазка от огнище, частично нарушила северната част и плитка яма, също частично нарушила югоизточната част на неолитната вкопана структура. От този пласт са открити грубо обработени камъни, опалени мазилки от огнище, парчета хоросан и характерна за периода керамика.

Всички културни отложения поетапно са тримерно заснемани с цел реализиране на пространствен анализ. Прецизността на фотограметрията изисква повече време от това с което разполагахме. Това наложи разкритите отложения да бъдат завити с найлон и временно засипани.

Резултатите от представеното проучване показват, че раннеолитния обект в местността Градец край Майор Узуново има много сходства с този край Оходен, но според керамичния материал принадлежи към по-ранна фаза на култура Протостарчево. Той е първият археологически обект във Видинска област, маркиращ териториалната връзка между селищата от ранните етапи на култура Старчево в Източна Сърбия и раннеолитния обект Оходен-Валогa във Врачанско.

Добитите археологически данни дават важна информация за развитието и разпространението на културите Протостарчево и първите фази на Старчево в Северозападна България през ранния неолит, както и за хронологическата и териториална връзка с култура Градешница-Кърча.

в) Многопластов археологически обект в местността Градище, край прохода Вратцата, с научен ръководител доц. д-р Нарцис Торбов зам. ръководител д-р Мария Христова-Пенкова, гл. ас. в ИЕМПАМ-БАН; член на екипа - Александра Петрова, РИМ-Враца и научен консултант - проф. д-р Борис Борисов.

Археологическото проучване с отпуснати финансови средства от Министерството на културата протече от 06.08.2017 г. до 27.08.2018 и включваше 17

(седемнадесет) работни дни. То бе проведено съобразно изискванията по договор №РД 11-00-222 от 30.07, сключен между РИМ-Враца и Министерство на културата с Разрешение за редовно археологическо проучване № 88/17.04.2018 г. Археологическите разкопки продължиха с финансиране от Община Враца от 17.09 до 03.11.2018 (тридесет и три) работни дни. Проучването бе осъществено със зам. ръководител - д-р Мария Христова-Пенкова – гл. ас. в ИЕМПАМ-БАН, член на екипа - Александра Петрова – РИМ-Враца и научен консултант - проф. д-р Борис Борисов.

Разкопките бяха проведени в кв. ААШ1, Кв. ААШ/2, Кв. ААШ/3 и Кв. АШ4. През 2018 година продължи проучването на външното лице на Зид 1 от Българското средновековие (XIII-XIV в.), разположен западно от късно-античната църква. През 2016 - 2017 години той бе разкопан в съседните квадрати, разположени в посока запад и изток, като бе разкрито външното лице изцяло и вътрешното в един участък.

Основната цел на проучването през 2018 година бе разкриването на археологически структури, изградени под зид 1. В Кв. ААШ/2 и Кв. АШ4 бяха разкрити структури от VI в. Установено бе, че субструкцията на зид 1 е изградена върху и в непосредствена близост до зид 1 за 2018 г. Той е изграден от добре обработени камъни с хоросанова спойка, като е разкрита неговата субструкция – едното лице. Южно от него в западната част на квадратите бе проучен зид 2. Той е изграден по аналогичен начин и неговата южна част е разрушена вследствие на ерозия и свличане на скална маса по склона. От зид 2 е разкрито едното лице – суперструкция и субструкция. Той е на fuga със зид 1 за 2018 г и вероятно оформят ъгъл от сграда. В близост до двата зида е разположен зид 3 за 2018 г, от който е запазен само един ред от субструкцията. Неговите източен и западен край са демонтирани. В близост до този зид в западната част на квадратите бяха разкрити две каменни плочи, поставени вертикално, явно те са от огнище разположено в близост до ъгъла на сградата. Вероятно повърхността на запазената част от зид 3 е изпълнявала функцията на подово ниво.

Продължението на зид 1 и разположения под него зид 1 за 2018 г бяха проследени в рамките на Кв. ААШ1. Тяхното проучване в източна посока е възпрепятствано от скала, свлякла се от склона, която не може да бъде преместена. В рамките на квадрата и разположения на юг от него Кв. ААШ/3 бе разкрито подово ниво от сграда. Неговата подложка е съставена от ломени камъни, покрити с хоросанова замазка. Разположението на подовото ниво спрямо зид 1 и зид 1 за 2018 г предполага, че то е свързано с периода VI в.

В хода на проучването през 2018 г бяха разкрити зид 1, зид 2 и зид 3, който вероятно формират ъгъл от сграда, както и подовото ниво на друга сграда. В хронологическо отношение те са свързани с периода на изграждане и функциониране на Църква 2 - VI век.

В хода на проучването бяха открити 31 находки, заведени в полевата инвентарна книга. От особено значение като датиращ материал е бронзовата монета с ПИН 6 с изображения на император Юстин II (565-578) и съпругата му София. Тя именно определя предполагаемото време на изграждане на зид 1, зид 2 и зид 3, формиращи ъгъл от сграда и подовото ниво. Интересни находки от времето на Българското средновековие (XIII-XIV в.), синхронни на зид 1 са бронзови тока – ПИН13 и копче - ПИН 11.

Полева консервация. Обстоятелството, че зид 1 е разположен над зид 1 и в близост до него наложи подреждането на добре оформени камъни върху лицата на двата зида. Така те ще бъдат предпазени от ерозионните процеси през зимата на 2019 година.

д) Археологическо проучване на обект „Средновековен манастир „Света Троица” и късноантична църква в м. Манастирски дол” на 3,5 км югоизточно от Враца, с научен ръководител Александра Петрова, заместник ръководител доц. д-р Нарцис Торбов и научен консултант доц. д-р Валери Григоров (НАИМ-БАН).

Археологическото проучване е реализирано от 05.06.2018 г до 02.08.2018 година в рамките на общо 35 работни дни с Разрешително за спасително археологическо проучване № 90/ 09.05.2018 г. Финансирането в рамките на 4135.00 лв е преходен остатък от средствата за археологически проучвания през 2017 г. в бюджета на РИМ-Враца. Проучвателският екип е в състав: Александра Петрова, ръководител; доц. д-р Нарцис Торбов, зам. ръководител; доц. д-р Валери Григоров, НАИМ-БАН, София – научен консултант. В работата на терен участват още археолог и антрополог от ИЕМПАМ – БАН, София, а именно гл. ас. д-р Мария Христова и Калоян Василев, извършил анализ на човешкия костен материал. Археологическият сезон в Манастирски дол през 2018 година е трети пореден. През 2016 и 2017 години проучването е осъществено във вътрешния обем на манастирския храм (Църква 1). При изчерпване на културния пласт в апсидата и наоса е установено, че средновековният манастирски храм е изграден върху и с материали от по-рано съществуващ християнски храм, информация за който отсъстваше до началото на проучването в 2016 година т. нар. Църква 2 има предполагаема датировка след IV век. Проучването през 2018 година бе съсредоточено в сектора непосредствено на юг и югоизток от Църква 1 и Църква 2. Основна цел бе да се добие повече информация за плана и размерите на по-ранната черква, както и да се прецизира хоризонталната и вертикалната стратиграфия на обекта. Разчистено бе южното (външно) лице на южната стена на Църква 1, както и двете лица на успоредната на нея южна стена на Църква 2. Широчината на тази стена е 1,05 м. В рамките на кв. С3 се достигна до края на субструкцията на южната стена на Църква 2. Установи се, че водопроводната тръба е прекъснала и разрушила двете дълги стени, както на Църква 1, така и на Църква 2.

Разчистени бяха изцяло вътрешното и външното лице на апсидата на Църква 2. Тя има полукръгла форма отвътре и отвън. Оформен бе сондаж до югоизточния външен ъгъл на Църква 2 и рамото на апсидата към южната стена на сградата. Установено бе, че в този участък суперструкцията на зида е запазена на височина от 2,40 м – достигнат бе банкетът на зида. Не се достигна до ниво под неговата субструкция, поради голямата дълбочина на изкопа, която затрудни проучването. Прави впечатление техниката на градеж на Църква 2 – лицето от много добре оформени каменни блокове, споени с бял хоросан и пълнеж от ломен варовик и хоросан.

Южно от Църква 1, както и от север и юг на южната стена на Църква 2 бе локализиран некропол, който маркира трети междинен период в известната до този момент обща хронология на обекта с *terminus post quem* IV в. и *terminus ante quem* XVII в. Некрополът е вкопан в строителните деструкции на Църква 2, след като тя е спряла да функционира. През късното средновековие, тук със строителния материал от Църква 2 и върху културния пласт на некропола е изграден манастирският комплекс „Св. Троица“. През настоящия сезон бяха проучени три гроба. Те са на израснали индивиди, положени по християнския погребален обред. Гробен инвентар не се намери. Интересен случай на суперпозиция се наблюдава при гроб № 1/ 2018 и южната стена на манастирската черква (Църква 1). Субструкцията на външното (южно) лице на стената е фундирана непосредствено върху човешките костни останки. В същото време гроб № 1/ 2018 попада във вътрешното пространство на Църква 2, на разстояние от около 0,45 м северно от вътрешното (северно) лице на южната стена на Църква 2 и на ниво по-високо от нейното ходово ниво. Другите две проучени стурктури - гроб № 2/2018 и гроб № 3/2018 са частично нарушени от по-късните иманярски изкопи, в следствие на което костите са разместени, а някои от тях липсват. При работата ни в изкопа до водопроводната тръба се намериха други преотложени човешки кости останки, което е указание, че културният пласт на некропола е нарушен и при изграждането на водопроводното съоръжение.

Човешките костни останки са транспортирани в Института по експериментална морфология, патология и антропология с музей – БАН (ИЕМПАМ – БАН), София за антропологичен анализ. За датирание по метода C14 е изпратен остеологичен материал от гроб № 1/ 2018 г. в лабораторията на Университет „Адам Мицкевич“ в Познан, Полша. Резултатите се очакват в ранната пролет. Те ще улеснят допълнително интерпретацията и датирането. На 12 декември бе осъществено геодезическо заснемане на проучените до момента археологически структури от „Геометър“ ООД, град Враца.

Осъщественото през 2018 година археологическото проучване в м. Манастирски дол допълни с нови научни факти известното до момента за хоризонталната и вертикална стратиграфия на обекта, за планировката на двете разновременни църковни сгради. Новолокализираният некропол обогатява известната информация и вътрешната хронология на обекта, като внася в научно обръщение нови данни средновековна Вратица, тъй като несъмнено тази местност е част от прилежащата му територия.

Във връзка с извършване на ОВОС, или с инвестиционни намерения са осъществени теренни археологически издирвания за регистриране на движими и недвижими културни ценности:

а) *Теренно археологическо издирване* в землището на с. Софрониево, община Мизия, област Враца реализирано на 13 април в рамките на подлежащ на концесия за засаждане на дръвчета ПИ № 000553 (м. Йолова чешма и м. Рашово бърдо), с цел установяване наличието на археологически структури в района на инвестиционното намерение на фирма „АСЕТ-08-ИНТЕРНЕТЪНЪЛ“ ЕООД, град Божурище. При провеждането на изкопните работи са открити и събрани материали, които указват наличието на недвижими културни ценности от два културни пласта – от ранно желязната епоха (VI–V в. пр. Хр.) и от ранната Римска епоха (I в. пр. Хр. – II в.). Научният екип бе в състав Георги Ганецовски – ръководител; Нарцис Торбов и Александра Петрова – зам. ръководители.

б) В рамките на два дни, от 24 до 25 април с Разрешение № 82/ 23.03.2018 г. бе извършено *теренно археологическо издирване* в землището на с. Горна Кремена, община Мездра, област Враца във връзка с инвестиционно намерение на „Маронас“ ООД, град Враца за добив на скално-облицовъчни материали (бял врачански камък) на терен „Енджи Север“ със сектори Източен и Западен. В североизточната част на сектор „Енджи Изток“ се регистрира гробно съоръжение, изградено от местен варовик. Научният екип бе в състав Александра Петрова – ръководител; Нарцис Торбов и Георги Ганецовски – зам. ръководители.

в) *Теренно археологическо издирване* извършено на 9 май във връзка с проверка проверка за недвижими културно-исторически ценности в землището на с. Згориград, общ. Враца, югозападно от местността Градище, по трасето на екопътеката водещата към пещера Леденика (по сигнал на О. Пищиков). Събрани са керамични фрагменти от повърхността на терена и е извършено фотозаснемане (Н. Торбов и Ал. Петрова).

г) *Теренно археологическо издирване* и регистрация на археологически обекти в землището на село Камено Поле, община Роман, област Враца, реализирано през месеците май и ноември с Разрешение за спасително археологическо проучване № 294/10.05.2018 под ръководството на Георги Ганецовски. С GPS координати са регистрирани малки могилни структури с височина от 1,0 до 1,5 м и диаметри от 2,0 до 6,0, образувани от натрупани във височина пръст и камъни, групирани в поне три участъка. Археологическият обект край село Камено поле е разположен на около 1,5 км североизточно от селото в гориста местност, обрасла с букови дървета. При посещението на района са локализирано множество иманярски изкопи засегнали част от могилните образувания. В най-големия от изкопите, издълбан до скалистата основа на терена се попадна на голям камък с издълбан с метален предмет надпис „Каралята ги однесе“.

както и на златни маниста, които имат поразителни сходства с артефактите, намерени при археологическите проучвания на обект от раннобронзовата епоха край село Дъбене, община Карлово. Съществуват реални основания да се приеме съществуването на подобен археологически обект от този малко познат културен пласт и в Северна България, а именно посоченият край село Камено поле. Събрани са доказателства, че голяма част от предметите конфискувани през 2015 година от лицето Ивайло Ангелов Иванов (с прякор Каралията) с постоянен адрес гр. Мездра, ул. „Петко Славейков“ 12, на неохраняем паркинг на комплекс „Долче Вита“ в близост до град Мездра, произхождат от този археологически обект, по настоящем намиращи се на съхранение в НИМ-София. Доказано е, че посочените по-горе движими археологически културни ценности са намерени при незаконни изкопни работи в района на село Камено поле, община Роман, област Враца и произхождат от посочения „голям иманярски изкоп“.

д) *Теренно археологическо издирване* осъществено на 30 юли в землището на с. Люти брод, община Мездра, обл. Враца с цел установяване на предполагаеми археологически недвижими културни ценности и тяхната застрашеност, както и за преценка необходимостта от провеждане на спасителни проучвания във връзка с инвестиционно намерение на „ДАОС“ АД, село Станинци за търсене и проучване и добив на индустриални минерали (варовик за гасена вар) в площ „Могилата“. Научният екип бе в състав Нарцис Торбов – ръководител; Александра Петрова и Георги Ганецовски – зам. ръководители. Културни ценности не са установени.

е) През месец септември с Разрешение № 205/09.05.2018 под ръководството на Мартин Христов със заместник ръководител Маргарита Попова от Националния исторически музей са извършени *сондажни проучвания* на селище от ранна бронзова епоха в м. „Гральова могила“ до град Мизия, обл. Враца. Регистрирани са останките от хронологически по-късна пещ и единични движими културни ценности, които са предадени в РИМ-Враца.

Посетени и документирани са землища и археологически обекти: римски кастел Региана“ в град Козлодуй (*Георги Ганецовски*); къснохалколитно селище и късноантична крепост в м. „Божия мост“ край с. Лиляче, общ. Враца (*Георги Ганецовски*).

През 2018 година проучвателската и събирателска работа на **отдел „Етнография“** (*Недка Димитрова, Силвия Гарванска и Йоана Нанкова*) се придържаше към плановите му задачи с основна цел обогатяване на етнографските колекции във фонда и експозициите на отдела с ДКЦ в областта на материалната култура. Продължи работата за попълване на фонд „Етнография“. Представените материали на оценителните комисии са обработени според изискванията – попълване на временни разписки и приемно-предавателни актове. През отчетния период във фонда са постъпили 58 броя експонати. Основните постъпления са от дарителите Валентина Панова, гр. Враца, Бойка Лозанска, гр. Враца, Галина Райнинска, гр. Враца, Мара Узунова, гр. Враца, Тодор Кунов, гр. Враца, Бонка Таскова, гр. Враца, Магдалена Иванова, гр. София, Камен Гутуранов, гр. Враца, Община Враца. Всички дарени материали са атрактивни, внимание заслужават: дарената шевна машина „Сингер“, от Галина Райнинска, два чекръка от Камен Гутуранов, тъкани от Тодор Кунов, тъкани от Магдалена Иванова и фойтонът изработен от Анко Анков, дарен от Община Враца.

Липсата на активност на уредниците в отдел „Етнография“ за работата на терен по отношение на духовната култура, особено в селищата от областта, е смущаваща констатация спрямо предходни години. Считаю, че отделът Разполага с възможности и съответната подкрепа от ръководството на музея за подобряване на тази слабост.

Събирателската работа на отдел **„История на България XV-XIX в.“** (*Красимир Григоров*) се определя от амбициозността и мотивацията на уредника в отдела.

Продължи издирването и събирането на материали, свързани с икономическото, обществено-политическото и културно-просветното развитие на Враца и региона от периода на българското Възраждане. Реализирани са срещи с наследници на врачански фамилии, които притежават интересни за музея материали.

Подновени са контактите със София Иванова Цвяткова, която разполага с много ценни реликви, наследство от нейните родители. Водя активни разговор с Любомир Иванов Каменов от с. Галатин, община Криводол, Председател на Църковното настоятелство, загрижен да опази за идните поколения част от църковното наследство да дари църковна утвар, която подчертава достойнствата на Врачанската ювелирна школа през по-ранния период на Възраждането.

Като постъпления под формата на дарения през 2018 година и във връзка с 85-та годишнина от връчването на първото майсторско свидетелство във Враца, бе приета част от архива на Ананий Тошев - технически ръководител на Тъкачната копринена фабрика във Враца „Савка Д. Тошева“. Дарението е направено от нейния внук Пламен Ананиев Тошев. В основния фонд постъпиха 29 броя дърворезбовани щампи за печат върху коприна и 24 броя мостри на копринени платове в оригинал, съставлявали на практика пълния асортимент на фабриката. Наред с тях са приложени и копия на оригинални документи като майсторски свидетелства, удостоверения за национализация, лична кореспонденция и снимков материал на фамилията.

Съществена придобивка като източник на информация е и попълването с детайлна информация родословното дърво на две от популярните врачански фамилии, тези на Д. Хаджитошев и Мито Цветков Бакалбашийски.

През 2018 г. от отдел „История на България XV – XIX в.“ постъпиха 53 броя артефакти за основен и 14 за научно-спомагателния фонд на РИМ – Враца.

Проучвателската и събирателска дейност на отдел „**Нова история**“ (*Мирослава Топалова*) продължи в посока издирване и събиране на материали, свързани с икономическото, обществено-политическото и културно-просветното развитие на Враца и региона.

Продължи издирването и събирането на материали, свързани с икономическото, обществено-политическото и културно-просветното развитие на Враца и региона. Реализирани са срещи с наследници на врачански фамилии, които притежават интересни за музея материали.

През 2018 година. в отдел Нова история няма откупени материали. По-значими дарения през годината са: учебници от 30-те години на XX в. от Николинка Цветкова Коцова от гр. Мездра, книга „Библиотека“ от 1904-1905 г. от Цветана Христова Роджева, снимки от събора в Мездра през 1926, 1930 и 1932 г. от Пламен Иванов, стенни календари на българското акционерно дружество за производство и износ на маслодайни семена „Соя“ от 1941 и 1942 г. от Зорян Петков Захариев, снимки от гр. Оряхово и с. Селановци от Пламен Иванчев Петков, семейни снимки и пощенски картички от архива на Параскева и Петър Йорданови Цонови и копия на снимки на скулптура Андрей Николов от Ния Кирилова Стаменовска, афиш за операта „Отело“ на Софийската опера с участието на Димитър Дамянов в ролята на Отело, както и копия на документи и материали, свързани с живота и дейността му от Магдалена Венциславова Иванова, негова сестра, копия на инженерни писма, изчисления, планове и проекти на къщата на Димитър Сараджов от Георги Ганецовски, „Устав на Ореховската лозарска кооперация „Памит“, 1923 г. от Недка Димитрова и др.

Безвъзмездно, на добра воля от страна на НВИМ–София, ни беше предоставена възможността да сканираме повечето от материалите, предоставени ни от техните фондове, отразяващи участието на военните полкове от Северозападна България в Първата световна война. По този начин фондът на отдел Нова история се обогати с 40

броя сканирани снимки и документи с невероятно стойностна информация за Врачанския регион.

През 2018 г. в основен фонд на отдел Нова история са постъпили 47 броя материали, а в научно-спомогателен фонд – 69 бр.

Отдел „**Най-нова история**” (*Христина Христова*) продължи активно да развива своята многопластова дейност, определена от спецификата, чувствителността и динамиката на хронологическия обхват на периода.

През годината са документирани и фотодокументирани по-значимите обществено-политически и културни събития във Враца и в частност тези, на които организатор и домакин бе РИМ-Враца.

Направени са общо: 5100 снимки, които се обработват и описват, за да заемат своето място в научно-спомогателния фонд на отдела.

Всички гореописани събития, чествания, изложби, празници, годишнини, дейности на РИМ - Враца и други са придружени със съответните рекламни материали, юбилейни вестници и издания, програми, покани и афиши, които са събрани, обработени и предадени в основния и научно-спомогателния фонд на отдела (в т.ч. Нощ в Музея (19 май); ХХІХ-ти Национален фестивал на малките театрални форми и VIII-ми Международен фестивал НЕТА, 16-21 май; Ботеви дни 2018 (26 май – 2 юни) и други). *В основен фонд постъпиха:*

- издания свързани с краеведски проучвания, както и книги, чиито автори са родени или живеят във Враца и Врачанския край;
- материали свързани с националната кампания по набиране на средства за построяване на реплика на парахода „Радецки” през периода 1964 - 1966 г.;
- снимки от наводнението във Враца на 1 май 1966 г.;
- грамофонни плочи от 60^{те}-80^{те} години на ХХ век;
- настолен лампов радиоприемник „Пионер” от 1958 г.;
- военна униформа от 50-те години на ХХ век;
- снимки на личности, свързани с най-новата история на Врачанския край;
- материали от личните архиви на Георги Павлов и Дора Манчева;
- рекламни материали за промишлени предприятия, търговски обекти, училища, обществени и културни институции, дружества, институти и други във Враца и региона;
- рекламни материали и издания представящи туристическите обекти на територията на Враца, както и материали представящи Враца и региона като обекти на културен туризъм и други.

Продължи събирането на:

- данни и материали за обществения и културен живот на Врачанския край в най-ново време и свързаните с него личности;
- сведения, рекламни и други материали и образци от производствата на предприятия и фирми във Врачанския край;
- снимки, вещи и документи на личности, свързани с най-новата история на Врачанския край.

Поддържат се установените ползотворни контакти с краеведи от Врачанска област, които любезно предоставиха на електронни носители (за архива на отдела) снимки, свързани с миналото и съвременното на селища от региона.

За 2018 г. отдел „Най-нова история” има 11 дарители. Събраните през годината местни периодични издания (в. „Конкурент” и в. „Враца днес”/,„Северозапад днес”) се съхраняват в отдела.

През отчетния период отдел „**Художествена галерия**” (*Христо Божков и Милен Василев*) продължи обработката на наличните творби във фондовете, тяхното дигитално заснемане и актуално сортиране. Основен източник за постъпленията във фонда при

Художествената галерия са регионалните, националните изложби и тези от съвременни творци.

Във връзка със самостоятелната изложба на художника Валери Боджов във фонда на ХГ постъпва картината „Аленото езеро“, която е дарение от автора. От самостоятелната изложба на художника Росен Найденов във фонда на галерията е постъпила неговата картина „Копривщица“, която е дарение от него. От изложбата „Земята на Ботев - 2018 г.“ постъпват три картини в нашия фонд - „Зимна приказка I“, „Зимна приказка II“ и „Зимна приказка III“, които са дарение от художника Красимир Кръстев. От същият автор в галерията постъпват още две негови творби „Моят град I“ и „Моят град II“. Това дарение на автора е обосновано от това, че гр. Враца е неговият роден град. За съжаление практиката на Община Враца за закупуване на творби за фонда на галерията от Регионалната изложба „Земята на Ботев - 2018“ бе прекратена.

Дарителството продължава да е важна част от събирателската работа на музейните специалисти. Видно от изложеното по-горе за попълване на фондовете от събирателската работа на дарителите и приятели на музея разчитат отделите „Етнография“, „История на България XV-XIX в.“; „Нова история“, „Най-нова история“ и „Художествената галерия“. Изключително ползотворното сътрудничество с родолюбиви българи, съзнаващи важността на историческата информация, съдържаща се движимите културни ценности, дава силна мотивация в работата ни, но същевременно напомня за огромната отговорност, стояща пред нас за опазването им! От името на музейната колегия благодаря на всички дарители за оказаното доверие!

Резултатите от **събирателската работа** на отделите по данни на отдел „Фондове“ и сравнени с предходните години (съответно за 2016 и 2015, са посочени в таблицата по-долу.

ОТДЕЛ	ОСНОВЕН ФОНД			СПОМАГАТЕЛЕН ФОНД		
	2018 г.	За сравнение		2018 г.	За сравнение	
		2017 г.	2016 г.		2017 г.	2016 г.
АРХЕОЛОГИЯ	122	176	108	69	118	64
НУМИЗМАТИЧЕН ФОНД	61	195	16	0	0	33
ЕТНОГРАФИЯ	49	224	73	9	0	3
ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ XV-XIX ВЕК	25	3	0	43	0	8
НОВА ИСТОРИЯ	44	101	97	69	63	10
НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ	1576	517	339	235	125	5
ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ	9	10	8	0	0	0
ОБЩО	1886	1226	641	425	306	119

Обменният фонд – 110 броя е попълнен от отдел „Археология“ най-вече с предмети придобити по съдебни решения от историко-археологически експертизи спрямо нарушители на Закона за културното наследство.

Сравнителният анализ на представените резултати спрямо предходната 2017 година в крайни цифри показва значителен ръст на постъпленията от събирателската работа. Разгледано в конкретика по отдели бързо става ясно, че посочения ръст се дължи на постъпленията от отдел „Най-нова история“ с тройно увеличение при основния фонд и двойно в спомагателния фонд. Ръст е констатиран в работата на отдел „История на България XV-XIX век“. Значителен спад в събирателската работа през 2018 година се установява при отделите „Нова история“ и „Етнография“. Цифрите съответстват на

работата „на терен“, а оправдания, че нямало място във фондовете звучат несериозно и непрофесионално!

Напомням на уважаемите колеги, че събирателската работа е важно мерило (но не и единствено) за свършеното през годината и когато говорим за повишаване на работната заплата, би следвало да си припомним за вложените усилия и професионализъм през изтеклата година, изразени чрез посочените по-горе цифри.

Музейните фондове (*Ралица Цветкова и Петя Митова*) продължиха да извършват своите ежегодни управленчески дейности, свързани със задължителната инвентаризация на ДКЦ. От фондохранилищата са предоставени на уредниците и други специалисти за различни научни, експозиционни и изследователски дейности общо **1152 броя** експонати. Дигитализираните движими културни ценности през изтеклата година са **416 броя**.

Фондовичките съдействаха в подготовката на организирания от уредниците на музея през 2018-та година изложби и временни кътове. Своевременно бяха документално обработени и предоставени за временно ползване движими културни ценности, свързани с наше участие в планирани и гостуващи изложби. Това са изложбата по повод 125 години от рождението на Ангел Орозов (зала „Нова история“); изложбите „Постъпления във фондовете на РИМ–Враца през 2017 г.“ (зала за временни и гостуващи изложби); „Родени свободни“ - изложба по повод 142 години от подвига на Христо Ботев и неговата чета (фоайе на Централна сграда); „Отвъд знаците. Послания от праисторията“ - съвместна изложба с РИМ-Плевен (преддверие на голяма зала на ХГ); „Богове, символи и древни знаци“ (централно фоайе); изложба по повод 105 години от края на Балканските войни (преддверие на голяма зала на ХГ); изложба по повод 115 години от Илинденско-Преображенското въстание (зала „Нова история“); „Везбена орнаментика“ (зала за временни и гостуващи изложби); “100 години от края на Първата световна война” (преддверие на голяма зала на ХГ); Филип Тотю – между мита и историята”, изложба на РИМ – Велико Търново (малка зала на ХГ); “Спасени съкровища на България“, организирана от НАИМ – БАН; “ Пламъкът от миналото“, организирана от ИМ – Оряхово.

През 2018 година са проведени седем комисии за идентификация на движими културни ценности, постъпили във фондовете на музея. В изпълнение Заповед № 168/23.10.2017 година на Директора на музея завърши в срок пълната инвентаризация на движимите културни ценности , инвентирани в музейните фондове. Със заповед № А 65/03.12.2018 година на Директора бе назначена повторна проверка на ДКЦ от благороден метал във фонда на музея, включително и монетите.

Във фондохранилищата се поддържа необходимият температурен и влагов режим, с изключение на хранилище № 1 и хранилище № 4, където влагоуловителите не работят и очевидно търпят ремонти.

Помещението, определено за Научен и учрежденски архив на музея е в лошо състояние. Наложителен е ремонт според възможностите ни, който да осигури оптимални условия за съхранение на материалите. Тази ремонтна дейност е предвидена да се извърши през 2019 година.

Статистическите данни за фондовата дейност до 2017 година са посочени в таблицата по-долу:

ФОНДОВА ДЕЙНОСТ КЪМ 2018 г.

ПОКАЗАТЕЛИ:	ДО: 31.12.2017 г.	ОТКУПЕНИ: ЗА 2018 г.	ДАРЕНИ: ЗА 2018 г.	ОБЩО ДО: 31.12.2018 г.
ОСНОВЕН ФОНД	90270	-	1835	92105

НСФ	44479	-	480	44959
ОБМЕНЕН ФОНД	141	-	110	251
ОБЩО	134890	-	2425	137315

В графата “дарени” са включени и постъпленията, придобити в резултат на археологически проучвания.

В основния фонд са постъпили следните по-важни групи културни ценности: *Археология* - кремъчни инструменти (пластини, стъргалки, пробои, резци, свредели, ядра и отломъци), животински кости със следи от обработка, костено-рогови инструменти, реставрирани керамични съдове, каменни оръдия (тесли, чукове, стривалки), части от култови масички, зооморфни фигурки, колективна монетна находка от Мездра – теракотен калъп за украса, оловен и бронзов печати, оковни тежести за рибарска мрежа, бронзови ключове, бронзов кръст-реликварий, медна обеца и бронзова гривна от I-II век; *„Етнография“* - шевна машина „Сингер“, , два чекръка, тъкани и файтонът изработен от Анко Анков; *„История на България XV-XIX век“* - първата част от архива на Ананий Тошев - технически ръководител на Тъкачната копринена фабрика във Враца „Савка Д. Тошева“, дърворезбовани шампи за печат върху коприна и мостри на копринени платове в оригинал; *„Нова история“* - учебници от 30-те години на XX в, книга „Библиотека“ от 1904-1905 г, снимки от събора в Мездра през 1926, 1930 и 1932 г, стенни календари на българското акционерно дружество за производство и износ на маслодайни семена „Соля“ от 1941 и 1942 г, семейни снимки и пощенски картички от архива на Параскева и Петър Йорданови Цонови и копия на снимки на скулптура Андрей Николов от Ния Кирилова Стаменовска, афиш за операта „Отело“ на Софийската опера с участието на Димитър Дамянов в ролята на Отело , както и копия на документи и материали, свързани с живота и дейността му от Магдалена Венциславова Иванова, негова сестра, копия на инженерни писма, изчисления, планове и проекти на къщата на Димитър Сараджов, „Устав на Ореховската лозарска кооперация „Памит“, 1923 г; *„Най-нова история“* - издания свързани с краеведски проучвания, както и книги, чиито автори са родени или живеят във Враца и Врачанския край; материали свързани с националната кампания по набиране на средства за построяване на реплика на парахода „Радецки“ през периода 1964 - 1966 г; снимки от наводнението във Враца на 1 май 1966 г; грамофонни плочи от 60^{те}-80^{те} години на XX век; настолен лампов радиоприемник „Пионер“ от 1958 г; - военна униформа от 50-те години на XX век; снимки на личности, свързани с най-новата история на Врачанския край; материали от личните архиви на Георги Павлов и Дора Манчева; рекламни материали за промишлени предприятия, търговски обекти, училища, обществени и културни институции, дружества, институти и други във Враца и региона; рекламни материали и издания представящи туристическите обекти на територията на Враца; *„Художествена галерия“* – картините „Зимна приказка I“, „Зимна приказка II“ и „Зимна приказка III“, „Моят град I“ и „Моят град II“ на художника Красимир Кръстев.

В научно-спомагателния фонд на музея постъпиха десетки фото и видео кадри на електронни носители, документални филми, течения на местните вестници, книги, масов и разнообразен материал с близка до музейната дейност характеристика и други.

Работа в архиви и библиотеки. Пълноценната научно-изследователска дейност на музейните работници е пряко свързана с архивите и библиотеките и е зависима от определените средства за командировки. И през 2018 година тези средства бяха напълно достатъчни, но неизразходени по предназначението си. Специализирана литература и документи (съобразени с плановите задачи и поети ангажименти) бяха ползвани в НБ „Св. Св. Кирил и Методий“, в библиотеката на СУ „Св. Климент Охридски“, в държавна агенция „Архиви“, в специализираните библиотеки на институтите към БАН,

врачанските библиотеки, ТДА–Враца, архиви и музейни библиотеки от региона и страната.

През 2018 година *Мая Драганова* продължи да изготвя библиотечни справки за ежемесечния Информационен бюлетин, като за целта прегледа над 361 броя от 3-те врачански вестници. Така за 8-годишния период от излизането на бюлетина обработените от нея вестници достигнаха числото 4803. Тя продължи да оказва необходимото съдействие при завеждането на нови книги в музейната ни библиотека, справка за които ще представи завеждащият ѝ Пламен Петков. Бройката на публикациите за дейността ни през годината бе 177, на уредниците- 66, а най-осезаемо остана присъствието на Красимир Григоров с 61 публикации.

В ежедневната си практика като уредник в отдел „История на България XV-XX век” *Красимир Григоров* работи в библиотеката на РИМ Враца и тази на Държавния архив - Враца, които предлагат добри възможности за пряк достъп до литература и част от дигиталното съдържание по значими теми, свързани с наследници на участници в Априлската епопея 1876 г. Благодарение на някои дарения и на гражданската инициатива, са реализирани постъпления за дигиталните колекции. Това позволява на стотици наследници на загиналите опълченци да установят лобните места на предшествениците си, да научат повече за своята родова и национална история. По този способ бе възстановена част от необходимата ни информация за някои от популярните за периода на Възраждането врачански родове, като този на Бошняците, Калдъръмските и Балабановите. Проучени са документи, свързани с делата срещу Мито Цветков Бакалбашийски, един от поборниците, осигурили средствата за въоръжаването на Ботевата чета. Нещо повече, бе възстановена една част от родословното му дърво и бяха открити живи негови роднини от Враца и столицата. Един от тях Тодор Динов бе поканен лично и бе представен по време на „Зимното четене” 2018 г., което в крайна сметка осмисля и резултата от нашата научно-изследователска работа.

Ежедневната работа с дигитализирания фонд на Регионалната библиотека „Хр. Ботев” е другата възможност за проникване в информационните масиви за възстановяване на част от културно-историческото наследство на Враца. Събрана бе допълнителна информация за Цвета Кръстенякова, Иван Бошнаков, Ангел Печеняков, Мито Костов Хаджимицов и Давид Тодоров. Там, където историческото познание убягва, е потърсена помощта на специализирания отдел на Българския Исторически архив при Националната библиотека по теми, свързани с документите „светини“ на национално-освободителните борби на българския народ като „джобното тefтерче“ на Васил Левски, писма и документи на Христо Ботев, Любен Каравелов, документи на Българския централен революционен комитет, материали на видни врачански възрожденски просветители, документи, свързани с българската екзархия, с икономическото развитие на българите от Врачанско през Възраждането, материали за Освобождението на България и изграждането на младата българската държава.

Издирени и поръчани бяха материали от Народната библиотека на Сърбия за един от създателите на първото класно училище във Враца, свързан с фамилията на Димитраки Х. Тошев, един от най-известните врачански първенци.

По една от темите за История Славянобългарска са ползвани услугите на колеги от Дигиталната научно-изследователска библиотека „Зограф” на СУ „Климент Охридски”, разширила сбирката си с нови копия на славянски ръкописи, съхранявани в престижни български и чуждестранни колекции.

Без съмнение, най-съществен и в количествено и в ценностно отношение дял са архивните колекции в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, която е използвана през летния период за събиране на информация по темата за Зимното четене, посветена на Константин Огнянович и най-вече периода, прекаран в Цариград, както и

по въпросите за раздорите в Българския централен революционен комитет и видните възрожденски просветители. Прегледани са автентичните документи от архивния фонд на хаджи Тошо Ценов - бащата на Димитраки Хаджитошев.

Мирослава Топалова е извършила необходимите справки от фонда на отдел Нова история, от периодичния печат, в интернет и ползвана специализирана литература относно уточняване на събития и личности от периода на Новата история във Врачанско. Ползвани дигиталните услуги на Регионална библиотека „Хр. Ботев” – Враца, Народна библиотека ” Св. Св. Кирил и Методий” и библиотеката на ЦДА – София.

Христина Христова съсредоточи своята дейност в Държавен архив – Враца и Регионална библиотека „Христо Ботев” - Враца по темите заложи в годишния план: „История на читалище „Развитие” – Враца след 9.IX.1944 година“ и „Водоснабдяване на град Враца”. Паралелно с това през визирания период тя успешно подпомагаше Директора на институцията в административните дейности, а в негово отсъствие изпълняваше функциите на негов заместник съобразно нормативната уредба.

С оглед заложените средства за командировки в бюджета ни за 2019 година, следва отново да се апелира за активизиране на тази дейност, разбира се при оптимизиране и още по-голяма ефективност на проучвателската ни работа, касаеща дейностите в библиотеките и архивите извън Враца.

Научно-изследователската работа на музейните специалисти по отношение на разработваните теми продължава да е динамично променяща се предвид чести промени в изследователските ситуации, независимо обвързаността ѝ с годишния план за съответния период

Завърши разработването на следните теми: „Има ли предзеделски период в праисторията на врачанско” (*Георги Ганецовски*); Спасително проучване на средновековен некропол на ул. „Тодор Балабанов” № 1 в град Враца през 2016 г. – В: Приноси към българската археология, т. VIII в памет на Ирина Щерева, НАИМ-БАН, София, 2018, 255-264 (*Александра Петрова и Мария Христова*); Луксозна керамика от средновековна Вратица. – В: Сборник с доклади от XII-ти международен конгрес, посветен на керамиката от Средиземноморието от Средновековието до съвременността в Атина, Гърция (*Александра Петрова и Мария Христова*); Ножът- *μάχαира* или *sica*. Оръжие от II в. пр. Хр. – началото на II в. – В: 350 страници – електронно издание (*Нарцис Торбов*); „Глинени съдове в обредния свят на българина“ (*Неда Димитрова*); „Символи и знаци закодирани в народното облекло“ (*Силвия Гарванска*); „Колективна монетна находка от Мездра“ (*Йоана Нанкова*); „Поруганото достойнство на един виден врачански поборник“ (*Красимир Григоров*); „Проф. Борис Йоцов – филолог и политик, убит от „Народния съд“ през 1945 година“ (*Мирослава Топалова*); „Да създаваш любопитство“ (*Тихомир Машов*). Видно от посочените заглавия можем да заключим, че голяма част от завършените теми съответстват на представените през зимата на 2018 година двадесет и осми „Зимни четения на РИМ–Враца”, което е напълно закономерно. Безспорно този наш научен форум неоспоримо доказва своето важно място в живота на музея и ролята му за популяризиране на културното наследство в региона. Недостатък е продължаващата избирателна посещаемост от страна на публиката на определени лектории, въпреки интересните теми, представени от уредниците. Но в сравнение с предходни години се забелязва устойчивост в интереса към научната ни работа, а нашата задача е да го задържим иновативни и провикативни заглавия. Ще повторим, че зимните четения представляват своеобразен отчет и представяне на научната работа на специалистите през предходната година. Опитът до сега показва, че при разчупване формата на участие и тематичната насоченост с доза иновации може да се привлече повече публика и да се постигне атрактивен образователен и възпитателен ефект.

Недостатък остава слабата организация по издаването на научните разработки в единен сборник, за да бъдат те действително „изконсумирани“. Това донякъде се компенсира с включването им в рубриците на врачанската преса и в някои научни издания. Завършените теми на уредника в отдел „История на България XV-XX век“ *Красимир Григоров* са посочени в библиографията в края на доклада.

Започна или продължи работата по темите: „История на хляб от лимец – експериментална археология и алтернативен туризъм“ (*Георги Ганецовски*); „Археологически проучвания и открития в Мездра–Калето през 2003-2015 година“; „Началото на новокаменната епоха в Северозападна България по данни от керамиката“ (дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор“, *Георги Ганецовски*); Археологическо проучване на антично укрепление и средновековен град, край прохода Вратцата 2007 – 2017 години (*Нарцис Торбов и Александра Петрова*.); Северозападна България през VI – XIV век по археологически данни (дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор“) (*Александра Петрова*); „Историческите корени на детските игри“; „Виното като част от живота на старите врачани представено в експозицията „Традиционно лозарство и винарство“ (*Силвия Гарванска*); „Бубарството и копринарството, като част от експозициите на ЕВК „Св. С. Врачански“ (*Йоана Нанкова*); „Влашка сватба“ и „Празнично-обреден живот на влашкото население“ (*Недка Димитрова и Силвия Гарванска*); „История на читалище „Развитие“–Враца след 9.IX.1944 година“, „История на АЕЦ „Козлодуй“ и „Водоснабдяване на град Враца след 1944 година (*Христина Христова*).

Налага се отново да изтъкна твърде слабата активност по отношение на научно-изследователската работа на част от музейната колегия. Неразбираемо е отсъствието на каквато и да е активност в това направление от уредниците в отдел „Фондове“ и „Художествена галерия“. Обръщам внимание на колегите в тези отдели за премахване на летаргията в научно-изследователската работа ако претендират за самочувствието, че работят в престижна научна институция, наречена Регионален исторически музей - Враца.

Археолозите защитиха успешно научните отчети за проучванията през „Археологически сезон 2017“ пред секциите Праистория, Антична и Средновековна археология на НАИМ – БАН, както и за теренните издирвания по Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“.

Наши специалисти участваха с научно-изследователски дейности на различни форуми от регионален, национален и международен мащаб:

- на 5 януари *Красимир Григоров* организира на тържествена „Ботева вечер“ (разговор-дискусия), посветена на 170-та годишнина от рождението на поета-революционер Христо Ботев с участието на проф. д-р Пламен Митев (декан на ИФ при СУ” Св. Кл. Охридски”), проф. д-р Пламен Павлов (преподавател във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий) и проф. д-р Николай Чернокожев - преподавател във факултета по славянски филологии към СУ ”Св. Кл. Охридски” с водещ Мая Антова (преподавател в СУ „Христо Ботев“ Враца). Проявата бе организирана със съдействието на Община Враца, Младежки дом Враца и Читалище „Развитие“;

- на 2 февруари в зала „Рогозенско съкровище“ се проведе традиционното практическо занимание по антична торевтика със студенти от магистърската програма на специалност „Археология“ на СУ „Св. Климент Охридски“, под ръководството на *проф. Тотко Стоянов* (катедра „Археология“, СУ) и *Нарцис Торбов*;

- на 14 февруари *Нарцис Торбов* изнесе специализирана беседа в зала „Рогозенско съкровище“, пред ученици от СУ „Христо Ботев“ с ръководител г-жа Малина Тодорова;

- на 16 февруари *Александра Петрова* участва, като представител на РИМ-Враца в журито на младежкото състезание „Чиста и свята република“, посветено на живота и

делото на Васил Левски. Състезанието е иницирано от Ученически общински съвет – Враца и осъществено с подкрепата на Община Враца, Младежки дом, РИМ-Враца, РУО-Враца и „Програма за патриотично възпитание“;

- на 18 февруари *Красимир Григоров* участва с кратко слово по повод 145-та г. от обесването на Васил Левски пред бюст-паметника на Апостола на свободата на ул. ”Ген. Леонов” в гр. Враца.

- на 26 февруари в Малка художествена галерия и в зала „Праистория“ на РИМ-Враца *Георги Ганецовски* представи лектория пред ученици от СОУ „Христо Ботев“ на тема „Магията на археологията и предизвикателствата пред изследователите“;

- на 3 март *Красимир Григоров* участва в подготовката на юбилейно цветно илюстрирано издание под надслов „140 г. Свободна България 3 март 1878 г. - 3 Март 2018 г”. посветено на Националния празник на България. Същият ден са раздадени безплатно над 400 бр. от брошурата на всички посетители на РИМ-Враца и бе открита Гостуваща мобилна паметна изложба „ Филип Тотю между мита и историята”;

- на 6 март *Нарцис Торбов* изнесе лекция в Дом на науката и техниката – Враца, посветена на разработваната от него тема за античното въоръжение;

- на 21 април *Красимир Григоров* Информационна беседа на терен на връх Околчица относно „Последното сражение на Ботевата чета във Врачанския балкан в т. ч. разстановката на четата по време на последното и полево сражение, подготовката и хода на бойните действия, убийството на войводата и разгрома на четата”. Пространната беседа бе по молба на Община Созопол и управлението на НАП в Бургас. На връщане бе организирано и посещение на родната къща на баба Илийца в с. Челопек;

- на 24 май *Красимир Григоров* участва в подготовката на юбилейно цветно илюстрирано издание под надслов „24-ти Май. Предистория по пътя към буквите”. посветено на Деня на българската просвета и култура и славянската писменост;

- от 13 до 15 юни *Йоана Нанкова и Александра Петрова* участваха в организирано от Министерство на културата обучение за музейни специалисти на тема „Идентификация, автентификация и оценка на археологически обекти, монети и монетовидни предмети”, чийто домакин бе РИМ-Шумен;

- през месец август *Красимир Григоров* Участие в съвместна разработка на информацията, заложена около стенописите в олтарната част на ц. ”Св. Възнесение” във Враца, заедно с колеги от Института за изследване на изкуствата в БАН;

- на 21 септември *Нарцис Торбов* участва в международен симпозиум Between the Aegean and the Danube, организиран от СУ „Св. Климент Охридски”, София с доклад на немски език „Die Verzierung der Messer mit den geschwungenen Schneiden. Украса на ножовете с извито острие“;

- от 21 до 27 октомври *Александра Петрова* (в съавторство с д-р М. Христова, ИЕМПАМ-БАН) взе участие с доклад на тема „Луксозна керамика от средновековна Вратица” в XII-ти Международен конгрес, посветен на керамиката от Средиземноморието от Средновековието до съвременността, състоял се в Атина, Гърция;

- на 30 октомври, по случай Деня на народните будители, археолозите от РИМ-Враца: *Георги Ганецовски, Нарцис Торбов и Александра Петрова* получиха колективен приз „Будител на годината” за 2018 г. на ВМРО-Враца за достоен принос в опазване и популяризиране на културното наследство на Враца и региона. Наградата „Врачански будител“ бе връчена на 01 ноември и от Областна администрация Враца на *Георги Ганецовски*;

- на 1 ноември по случай Деня на народните будители, *Нарцис Торбов* изнесе академична лекция на тема „Антични накити (V в. пр. Хр. – V в. сл. Хр.)” в Дом на науката и техниката – Враца;

- през годината *Мирослава Топалова* извърши множество справки на частни лица, учители, институции и общини по въпроси, касаещи различни въпроси от новата история на Врачанския край. Оказана беше методическа помощ и предоставени материали и снимки от фонда на отдел Нова история на Светла Димитрова, учител по история, във връзка с написаната от нея „Христоматия на училище „Козма Тричков“. Беше предоставяна информация за загинали по време на войните на частни лица и селища от Врачанския регион. Отговаряно беше на запитвания, касаещи проблеми от Новата история, в електронния сайт на РИМ – Враца. Христина Христова съсредоточи работата си по темите заложи в годишния план: История на читалище „Развитие“ – Враца след 9.IX.1944 г. и „Водоснабдяване на град Враца“ в Държавен архив – Враца и Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца; *Недка Димитрова и Йона Нанкова* започнаха издирването и събирането на информация за каракачанската етническа общност във Врачанско.

От уредниците в отдел „Археология“ са изнесени специализирани беседи и лекции свързани с откритията и находки от проучваните археологически обекти във Врачанско на самите обекти и в залите на музея пред ученици от СУ „Отец Паисий“, СУ „Христо Ботев“, СУ „Никола Войводов“ и СУ „Васил Кънчов“, град Враца; ПТГ „Никола Й. Вапцаров“ и ПГ „Димитраки Хаджитошин“.

За разлика от 2017-та година 2018-та година бележи застой в **издателската ни дейност**. Продължи многогодишното вече очакване издаването на сборника с докладите от научната конференция „Апогеят на трибалския династичен дом (трибалите и техните съседи през класическата и ранно елинистическата епохи)“ - 50 години от откриването на гробниците в Могиланската могила във Враца, както и на сборник с докладите от научната конференция „Съкровището от Рогозен в Античния свят – 30 години по-късно“ по повод 30 години от откриването на Рогозенското съкровище с отговорник Нарцис Торбов. Основните причини се крият в сложните взаимоотношения с партниращите институти: Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и НАИМ-БАН София. Наблюдава се обаче демонстративна пасивност от страна на отговарящия при РИМ-Враца, за разлика от други негови, значително по-активни дейности, касаещи реализиране на лична кариера. Предвид ежегодните завършени теми, представяни от уредниците на РИМ-Враца и от други институти на нашите Зимни четения, е необходимо материалите да излизат регулярно именно в поредицата „Известия на музеите в Северозападна България (РИМ-Враца)“. Ръководството на музея има възможност да осигури средства за редакция, предпечатна обработка и печат (а защо не само в електронен вариант?). А съвършено закономерно е предвид множеството публикации и натрупан опит, движещата фигура в тази посока да бъде *доц. д-р Нарцис Торбов*. Нашето очакване е доцент Торбов смело да се впусне в тази материя, с която да внесе своя ценен принос към каузата, наречена Музей.

Издателската дейност в областта на рекламните печатни материали запази своята активност. Добри постижения в тази посока има компютърният оформител *Пламен Петков*. През изтеклата година е редовно попълван дигиталния вариант на информационния бюлетин на музея, разпространяван в нашия сайт. Целогодишно се издаваха постери и покани за всички събития, проведени в музея (включително и на гостуващи мероприятия), грамоти, благодарствени писма и поздравителни адреси. Изработваха се флаери, рекламни материали, анкетни карти, табелки и списъци за нуждите на музейните експозиции и временни изложби. Със задоволство констатираме продължаващо активно и компетентно използване на новия многофункционален принтер при широката рекламно-издателска дейност и работа по проекти. Пламен Петков проявява необходимите познания, умения и отзивчивост в регенерирането на

остарялата ни компютърна техника и в подпомагане на колегите при работа с някои компютърни програми или възникнали софтуерни затруднения.

Друг отговорен компонент в нашите активни, атрактивни и динамични изяви е **експозиционната дейност** на РИМ–Враца. В тази сфера достигнатите постижения са затвърдени, независимо от по-малкото количество експозиционни мероприятия в сравнение с предходни години. Това е видно от наситената програма на изложбите и през 2018 година. Запазена е устойчивостта в качествено изпълнение на заданията при подготвянето на временни експозиции, както и изобретателност при реализирането им. Отдел „Стопански дейност” (*Светлин Бориславов и Иво Колев*), отделите „Художествена галерия” (*Милен Василев и Христо Божков*), „Връзки с обществеността” и „Рекламно-информационният център” (*Мая Драганова и Пламен Петков*), оказваха всестранна логистична подкрепа на уредниците.

В Централната сграда на музея за поредна година са подредени множество *временни изложби и изложбени кътове* с разнообразна тематична насоченост и съдържание:

1. Постоянни експозиции. През месец април беше възстановена постоянната експозиция „Носители на Международната Ботевска награда за поезия и публицистика” до западната фасада на главното фоайе.

2. Временни изложби:

- през месец януари в голямата зала на Художествената галерия е подредена изложбата „Избрани творби от фонда на ХГ“;

- на 12 януари по повод 135 години от рождението на акад. Иван Ценов (14 януари 1883 г. – 17 септември 1967 г), беше подреден временен експозиционен кът в зала Нова история;

- 21 февруари, по повод 125 г. от рождението на Ангел Орозов (1893 – 1965), бе подреден временен експозиционен кът в зала „Нова история“;

- 3 март, гостуваща мобилна изложба на РИМ – В. Търново „ Филип Тотю между мита и историята“;

- на 15 май РИМ-Враца представи в зала за временни експозиции гостуващата изложба на РИМ-Русе „Жените в обществото“;

- на 22 март в Малка зала на ХГ, изложба по повод 140 години от рождението на проф. Андрей Николов;

- на 11 април е подредена ежегодната временна изложба “Постъпления във фондовете на РИМ-Враца”, съдържаща материали от всички отдели в музея;

- на 21 април във фоайето на РИМ-Враца е подредена благотворителната фотоизложба „Търсената Америка“;

- на 25 април, изложба на група „Художествено ателие“ от ППМГ „акад. Иван Ценов“ - Враца, с ръководител Галина Романова, подредена съвместно с уредниците от ХГ в малката зала на галерията;

- на 1-ви май в преддверието на Голямата зала на ХГ е подредена Паметна фотоизложба за наводнението във Враца на 1-ви май 1966 г. (40 броя фотоси и пояснителни текстове);

- на 9 май в малката зала на ХГ „Иван Фунев“ е открита изложба под надслов „Една ръка подадена навреме“. Със свои творби в нея участваха студенти от специалността „Трудотерапия“ при Филиала на Медицинския университет-София, с ръководител доц. д-р Ивета Михайлова;

- на 12 май в РИМ-Плевен беше открита изложба „Градски бит на Плевен от първата половина на ХХ в.“ В нея бяха показани и стенни часовници от фонда на отдел „Нова история“ при РИМ-Враца;

- на 19 май, гостуваща изложба на ХГ „Илия Бешков“ град Плевен: „Златните

страници на българската илюстрация - Илия Бешков и учениците му“;

- на 22 май във фойето на Народното събрание бе открита изложба „Христо Ботев в българската живопис през годините“ с творби от фонда на ХГ „Иван Фунев“ при РИМ – Враца;

- 28 май откриване на Ретроспективна изложба „Родени свободни, посветена на 142-та годишнина от геройския подвиг на Христо Ботев и неговите четници;

- на 27 май в голямата зала на галерията се откри Регионалната изложба „Земята на Ботев 2018“ с награждаване на отличилите се автори;

- на 7 юни в малката зала на ХГ бе открита изложба Живопис и рисунка на проф. Найден Петков по повод 100 години от рождението му;

- 28 юни, камерна ретроспективна изложба по повод 50 години от откриването на Химическия комбинат във Враца, подредена във фойето на хотел „Хемус“, където се проведе честването на годишнината с участието на бивши специалисти и работници от предприятието;

- на 2 юли е открита временната мобилна изложба „Богове, символи и древни знаци“ в централното фойе на РИМ-Враца;

- гостуващата изложба на РИМ-Плевен „Отвъд знаците“, открита на 25 май;

- на 26 юли в преддверието на голямата зала на Художествената галерия бе експонирана временна изложба по повод 105 г. от края на Балканските войни;

- на 2 август в зала „Нова история“ бе подреден временен експозиционен кът по повод 115 години от Илинденско-Преображенското въстание;

- на 15 август в преддверието на голямата зала на ХГ бе подреден изложбен кът по повод 85 години от рождението на видния български художник Димитър Казаков – Нерон;

- на 15 септември в малката зала на ХГ бе открита изложба Живопис и карикатури по повод 115 години от рождението на Кирил Буюклийски. Изложбата преминава под знака на Европейската година на културното наследство - 2018 г;

- на 25 септември в голямата зала на галерията бе открита изложба по повод 85 години от рождението на акад. Светлин Русев. Изложбата е под знака на Европейската година на културното наследство - 2018 г. Това е гостуваща изложба от ХГ „Илия Бешков“ – Плевен;

- на 27 септември в залата за временни и гостуващи изложби в РИМ- Враца бе открита изложба „Везбена орнаментика от Врачанско“;

- 30 октомври, изложбен кът под надслов „От светителството до Вестителя на Свободата“ с експонирането на препис на Паисиевата история, написан собственоръчно от възпитаниците на НУ ”Софроний Врачански“;

- от 12 ноември до 2 декември г. в малката зала на ХГ “Иван Фунев“ към РИМ – Враца, в рамките на националните и Европейските чествания, беше експонирана изложбата „ 100 години от края на Първата световна война“, включваща материали на РИМ – Враца, Национален Военноисторически музей – София и Исторически музей – Тутракан;

- на 16 ноември в голямата зала на ХГ се открива изложбата „Непоказвани творби от златния фонд на Художествената галерия“ с новорамкирани творби;

- на 4 декември в малката зала на ХГ бе открита Коледна изложба на врачанските художници в гостуващи майстори на керамиката от Троян Ралица и Николай Йовкови;

- на 7 декември бе подреден кът във фойето на музея във връзка с предстоящите Коледни и Новогодишни празници.

Във фойето на училище „Възнесение“ са подредени следните временни изложби:

- на 14 февруари изложба на кукерски маски, изработени съвместно с ученици от ОУ „Васил Левски“ с ръководител Първан Димитров;

- на 1 март изложба на традиционни мартеници;
- на 4 април камерна изложба на традиционни великденски яйца;
- на 19 май по повод „Европейската нощ на музеите е открит изложбен кът на Емилия Иванова – „Сръчните ръце на баба“.

От прегледа на отчетите по отдели неприятно впечатление прави пасивността на отдел „Археология“ в експозиционната дейност на музея. „активността“ на отдела се ограничи в две експозиционни събития: ежегодната временна изложба “Постъпления във фондовете на РИМ-Враца” и изложбата „Богове, символи и древни знаци“, която очевидно беше натрапена от директора. Оправданието с ангажименти свързани с голямата ангажираност към археологическите проучвания и липсата на време не търпят защита, защото един личен пример показва точно обратното.

Във връзка с наше участие при реализирането на мобилен изложби, активни контакти се поддържаха със сродните културни институции: РИМ-Плевен, ИМ-Оряхово, СУ „Св. Климент Охридски“, НБУ-София; НИМ-София, НАИМ и ИЕМПАМ при БАН град София.

Продължи поэтапната подмяна на осветлението, този път в експозиция „Лозарство и винарство“ в ЕВК „Св. Софроний Врачански“. Идеята ни е стъпка по стъпка, според финансовите ни възможности обновяването на осветлението и адаптирането на музейните експозиции към съвременните изисквания да продължи.

С болка и за поредна година отбелязваме неразрешения, хроничен проблем с неотоплените зали, водещи до чувствителен спад на посетители през студените месеци и до проникването на завишено количество влага в експозициите. Очакванията ни към Община Враца за отговорно решаване на този проблем остават: чрез включването на музея към капиталовите разходи на Община Враца или с проектни предложения по ТГС за програмния период до 2020 година.

Независимо от този ключов проблем устойчиво затвърждаваме достиженията си в посока активност на представянето, разнообразие на тематиката, динамизиране на форматите при експозиционните дейности, скъсяване дистанцията с публиката и разчупване формите на общуване с нея, което е ключов елемент към успешната ни **Културно-масова и популяризаторска дейност**. Чрез нея музейната институция остава водеща в отговорната ни мисия за представяне на историческата памет по начин, който да образова, възпитава и култивира непреходни ценности, както и така дефицитното ни родолюбие. Със задоволство констатираме поредна година с успешно реализирана културно-масова и популяризаторска дейност. Както се казва „вдигнахме летвата високо което само трябва да стимулира амбициите ни в тази високо патриотична кауза. Основна роля в нея се пада преди всичко на *екскурзоводската работа*, включваща обслужване на експозициите и работа с посетителите. Специалистите в отдел **„Връзки с обществеността“** (*Мая Драганова/Теодор Вълков, Наталия Борисова, Петранка Пеловска/Доротейя Владова*), както и уредника в отдел **„Музейни образователни програми“** (*Тихомир Машов*), които се справиха успешно със задълженията си, като в натоварени дни и при обслужването на зала „Рогозенско съкровище“ и другите активни експозиции бяха активно подпомагани от уредниците. Отдел „Музейни образователни програми“ продължи стремежа за провеждането на специализирани беседи, ориентирани към спецификите на различните възрастови групи и представянето им по атрактивен и интересен начин. Всичко това води до успешен резултат и позитивно отношение от страна на посетителите, което може само да ни радва. Ключът към тази успеваемост е в интересно, атрактивно и иновативно представяне на дадено събитие с активно включване на участниците. Устойчиво и успешно продължиха занятията по програмата „Твоят час“.

През изминалата година Мая Драганова бе включена в комисиите за извършване на пълна инвентаризация на фондовете на отделите „Археология“, „България XV-XIX в.“, „Нова история“, „Художествена галерия“ и на Музейния бутик. Документацията от успешно приключилата инвентаризация бе представена на ръководството на музея и съхранена в архива на отдел „Фондове“. Тя участва активно с колегите от отдел „Стопански“ за хигиенизиране на пространството при задния вход, а с останалите колеги от отдела и в почистване на площите пред централния вход. Предвид излизането на Мая Драганова в заслужена пенсия от името на ръководството и на цялата музейна колегия горещо ѝ благодарим за отдадените време, усилия и талант за каузата Музей! Желаем на Мая здраве, дълголетие и да не ни забравя!

През 2018 година с цел подмладяване щатния състав на отдел „Връзки с обществеността“ бяха надлежно обучени по-опитните колеги за спецификите на тази работа, новопостъпилите *Теодор Вълков* и *Доротея Владова*. Те показаха много добри умения, желание и мотивация за работа, бързо се адаптираха в обстановката и навлязоха в спецификата на нашата дейност. Доротея Владова стана новото попълнение в отдела след напускането на Петранка Пеловска, като пое задълженията на отговорник за музейната каса, за редовно отчитане пред счетоводните органи, а така също и в обслужването на експозициите. Теодор и Доротея бързо се адаптираха и съответно включиха в седмичните дежурства.

2018 година беше изпълнена с редица успешни и интересни събития за отдел **“Музейни образователни програми”**. Най-важно от дейността на отдела е това, че продължи и се затвърди съвместната ни работа с редица училища, институции и организации, както и превръщането на някои събития и дейности от кампанийни в постоянни.

Събития, които предизвикаха по-засилен интерес през 2018 година са приключенската игра “Търсачи на съкровища и знаци”; работилниците за колаж на Васил Левски и Христо Ботев; интерактивно-приключенска игра „Търсачите и забравените елементи” посветена на фестивала „Слънцето на Тодорка”; почистването на ЕВК „Никола Войводов”; архитектурно-глинени работилници на тема праисторически жилища; арт работилницата „Музейна черга” и др. Едновременно с по-грандиозните и единични събития се реализираха и интерактивните уроци беседи свързани с културно-историческото наследство на Враца и региона.

При съвместните дейности с ППМГ “а-к Иван Ценов”, Ресурсен Център, ПГТР, ОУ „Св. Софроний Врачански ” и други местни основни и средни училища отлично проличава добрата комуникация и постигнатите отлични резултати. Продължи успешното съвместно взаимодействие с Младежки Център, Младежки дом, ППМГ „а-к Иван Ценов“ и НУ „Св. Софроний Врачански“, НУ „Иван Вазов“, ОУ „Васил Левски“.

Проблемна остава работата с целевата група – тинейджъри между 16-21 години. От една страна са налице комуникация и резултати, но от друга те са трудни и непостоянни. Това е продиктувано от няколко причини, но основната е липсата на интерес в тази сфера, както и погледа им за личностно развитие. Друг проблем върху, който може да се работи е изготвянето на различни пакети от услуги и дейности за конкретна публика и целеви групи като семейства, туристи, пенсионери и др., които не само да посетят Музея, но и активно да се включат в дадена дейност.

От гледна точка на провеждане на различен тип дейност, постоянство, визия и реализация на нови предизвикателства 2018 година може да се отчете като много успешна и пълноценна.

През 2018 година РИМ–Враца (Централна сграда и ЕВК „Св. Софроний Врачански”) бе посетен от **18 511** (21 982 за 2017; 28 238 за 2016; 21; 281 за 2015 години) човека (в това число 1025 (941/2017; 1119/2016; 1137/2015) чужденци от 17 държави и

бяха изнесени 269 (523/2017; 503/2016; 360/2015) беседи, уроци и информации. При мероприятията, реализирани в музея и на различни събития са присъствали (или участвали) още 4483 посетители 6187 за 2017 година. Тези цифри показват **известен спад** в броя и интензитета на посещенията в РИМ-Враца през изтеклата 2018 година, за разлика от предходните 2017 и 2016 години, който доближаваше нивата 2009-2010 година. Причините за тази колебливост в посещенията на музея се крият в липсата на цялостна концепция и непълна стратегия за развитие на туризма в общината; в продължаващото нежелание и липса на мотивация при туроператорите за двудневен престой на туристите в града ни, който да обхваща не само пещерата „Леденика“, както и в неотоплените експозиционни пространства през студените месеци, които отблъскват посетителите.

Видно е, че тенденцията за запазване на устойчив туристопоток в музея е сложна и многоаспектна задача, за която по-високата отдаденост на музейна колегия и професионализъм при работа с посетителите не са достатъчни. Ние устойчиво продължаваме във вярната за нас посока, свързана с редица иновации при поддредането на временни експозиции, в работата с младите хора, с тяхното мотивиране към родолюбивата кауза, в реализирането на „нестандартни мероприятия“ през периодите на музейните събития като „Нощ в музеите“, „Европейските дни на Наследството“ и местните фестивали. В сравнителен план спрямо посещаемостта в редица други регионални музеи, изключая тези в градове с традиционно развит туризъм, като Пловдив, Велико Търново, Варна и Бургас, посещаемостта в РИМ-Враца стои на престижно ниво.

Подготвени и професионално проведени са всички планирани от РИМ-Враца според актуалните за годината събития *празници, мероприятия и годишнини* (изложбите са отчетени в раздел „Експозиционна дейност“), както и многобройните външни изяви, чийто домакин бе нашата институция.

Уредниците, съвместно с колегите им от отделите „Връзки с обществеността“ и „Музейни и образователни програми“, активно оказваха съдействие на ученици, студенти, докторанти и доктори от СУ „Св. Климент Охридски“ град София, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ град Велико Търново, филиал Враца на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Университет по библиотекознание и информационни технологии – София, Академия на МВР град София и НБУ-София, за подготовка на изпити, курсови, дисертационни и научни разработки по археология, както и на ученици от Враца.

През 2018-та година РИМ-Враца успешно реализира богата и разнообразна културно-масова и популяризаторска дейност, насочена към хората от всички възрасти. Тя далеч надхвърли границите на институцията, видно от представения по-долу списък:

- на 5 януари отдел МОП гостува в СУ "Христо Ботев" по любезната покана на учителя Ренета Борисова с презентация и работилница посветена на Христо Ботев и 170-та годишнина от неговото рождение. Първокласниците трябваше да направят колаж с портрета на Ботев, в който да включат българското знаме, огъня, неговите стихове и Балкана;

- на 8 януари се проведе работилница за изработване на кукерски маски с ученици от ОУ „Васил Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“, Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 9 януари отдел МОП (Тихомир Машов) проведе работилница на тема "Символи, знаци и тяхното значение в украсата на култура Градешница" с ръководител уредника Тихомир Машов. Учениците от СУ "Козма Тричков" се запознаха с древната и значима култура, украсата и знаците върху керамичните съдове от нея. След това малчуганите рисуваха тематичната украса и знаци върху предмет от Градешница. Тази работилница бе поредното занятие по програма "Твоят час" на РИМ-Враца и СУ "Козма Тричков";

- на 10 януари Георги Ганецовски изнесе пред ученици от 3-ти клас от ОУ „Васил Левски“ тематичните беседи „Археологията и археолозите“ и „Героичния подвиг на Христо Ботев и неговата чета“.

- на 15 януари се проведе занятие по изработване на кукерски маски с ученици от ОУ „Васил Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“, Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 17 януари, с много усмивки и настроение децата от ДГ "Зора" майсториха кукли от естествени материали, по проект "Приказката от вчера и днес". Техни ръководители бяха Илияна Вълва и Галя Петкова, а техни помощници - уредниците от ЕВК "Св. С. Врачански" - Недка Димитрова и Силвия Гарванска;

- на 18 януари се състоя работилница за изработване на кукерски маски с ученици от ОУ „Васил Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредника от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 22 януари се проведе занятие по изработване на кукерски маски с ученици от ОУ „Васил Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“, Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- двадесет и деветите Зимни четения се организираха от 1 февруари до 29 март, в които се включиха отделите „Археология“, „Етнография“, „История на България XV-XIX век“, „Нова история“, „Връзки с обществеността“ и „Музейни и образователни програми“.

- на 8 февруари Тихомир Машов проведе интерактивна игра „Търсачи на загадки във Враца“. В тази игра учениците от СУ „Козма Тричков“ трябваше да откриват обекти и предмети свързани с историята и културата на Враца чрез гатанки. Това беше поредното занимание по програмата „Твоят час“;

- на 16 февруари Тихомир Машов проведе работилница за направата на колаж с образа на Левски, неговите идеи, цитати и факти свързани с делото му. Заедно с работилницата беше представено и есе на тема „Ние сме Левски и Левски е нас“, с автор Виктория Кузманова – ученик от ППМГ „Акад. Иван Ценов“. В работилницата участваха деца от ОУ „Васил Левски“ и СУ „Козма Тричков“. Събитието се проведе с подкрепата на Младежки център – Враца, които помагаша на децата в изработката на колажите. Водещ на събитието беше Жаклин Петрова – ученик от ППМГ „Акад. Иван Ценов“;

- на 14 февруари в двора на ЕВК „С. Врачански“ се отбеляза празника Трифон Зарезан, съвместно мероприятие с Община Враца;

- на 16 февруари се проведе работилница за изработване на кукерски маски с ученици от СУ „Христо Ботев“, с ръководител Малина Тодорова и уредника в отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 21 февруари се проведе работилница за изработка на мартеници с ученици от ОУ „Васил Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 24 февруари се проведе работилница за изработка мартеници с ученици от НУ „Св. С. Врачански“ с ръководител Силвия Равнополска и уредника от отдел „Етнография“ Недка Димитрова;

- през периода 24 февруари – 03 март във връзка с българското председателство на Съвета на Европейския съюз в НДК се проведе престижното изложение „Салон на музеите“. РИМ-Враца се представи с атрактивен щанд, оформен от дизайнера Ивайло Рацов, с впечатляващи експонати и с амбициозна програма с туристическа насоченост в която се включиха театрална група ТЕМП с ръководител Георги Врабчев, уредниците на музея Христина Христова, Тихомир Машов, Силвия гарванска и Йоана Нанкова;

- на 26 февруари се проведеха работилници за мартеници с ученици от НУ „Иван Вазов“, с ръководители Веселка Масларска и Доротея Петрова и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Недка Димитрова;

- на 1 март се състоя занятие по изработване на накити с ученици от СУ „Христо Ботев“ с ръководител Гергана Комитска и уредника от отдел „Етография“ Недка Димитрова;

- на 02 март по случай 140 години от Освобождението на България от османско владичество Тихомир Машов се включи с изготвяне на информация за историята на българското знаме, неговите символи и послания. Идеята и организацията беше на Община Враца;

- на 7 март бе отбелязан международния ден на жената, като съвместно мероприятие с Областна администрация под надслов „Врачанката на прага на две епохи“. В събитието взе участие уредника от отдел „Етнография“ Недка Димитрова;

- на 24 март се проведе работилница свързана с предстоящите пролетни празници Лазаровден и Цветница, с ученици от СУ „Христо Ботев“ с ръководител Гергана Комитска и уредника от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 24 март се проведе работилница за великденски яйца, с ученици от НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител Силвия Равнополска и уредника от отдел „Етнография“ Недка Димитрова;

- на 30 март в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ уредниците на отдел „Етнография“ проведеха възстановка на Лазаровден с ученици от СУ „Христо Ботев“, с ръководител Филипка Цанова;

- на 24 април Силвия Гарванска изнесе открит урок на тема „Шевиците в българската носия“, в ДГ „Зора“;

- на 30 април се проведе работилница за изработване на традиционни гергьовденски хлябове, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 5 май уредниците от отдел „Етнография“ взеха участие в събор-изложение „Златни ръце български“ в с. Челопек;

- на 15 май Силвия Гарванска взе участие в - Предизвикателството за социална промяна на сдружение Фабрика за идеи;

- На 19 май в РИМ-Враца се проведе „Европейска нощ на музеите“. Разнообразната програма включваше изпълнения на музикални групи и танцови състави, експериментални работилници и интерактивни игри, театрални представления, изложби, възстановки, фойерверки и много други атракции за посетителите. Тихомир Машов се включи с работилница, за изработка на праисторическо жилище и с приключенска игра, на която участниците чрез кодове и знаци трябваше да открият и съберат различни снимки на известни предмети от музея. Реализирани са експериментални ателиета, интерактивни игри, музейната работилница „Научи ме да танцувам“, Ретро парти с изложбен кът „Сръчните ръце на баба“ и Плевенската изложба „Златните страници на българската илюстрация - Бешков и учениците му“, демонстрациите на „Старинно фото Враховски“ и на традиционната „Врачанска ютика на Дедо Скръц“, артистичната възстановка „Хляб от Бога“ на театрална група „ТЕМП“ с ръководител Георги Врабчев, много хумор и веселие в изпълненията на мажоретните, танцови и вокални състави на музейната сцена и празнични фойерверки. Файтонът-реплика на Мито Орозов отново предлагаше на врачани с атрактивни разходки в централната част на града.

- на 28 май Красимир Григоров произнесе слово при откриването на Ретроспективна изложба „Родени свободни“, Централно фоайе на РИМ-Враца, посветена на 142-та годишнина от геройския подвиг на Христо Ботев и неговите четници;

- във връзка с кръглата 170-та годишнина от рождението на Христо Ботев под ръководството на Красимир Григоров през месец май са реализирани два урока по родолюбие с ученици от ПМГ–Враца, на които бе представен подготвеният цикъл от материали, посветени на войводата под надслов: „Революцията - триумфална врата за всеки народ“;

- също през месец май Красимир Григоров проведе учебно занятие в „Час по родолюбие“ от Ботевата зала в РИМ-Враца с възпитаници от СУ „Никола Войводов“ на тема: „Нужни ли са ни в днешно време герои като Христо Ботев?“;

- на 3 юни се проведе възстановка на традиционен годеж в двора на ЕВК и пресконференция като част от Националния фолклорен събор „Леденика“;

- на 5 юни се проведе възстановка на традиционен годеж в двора на ЕВК по проект „Най-патриотичен клас“ с ученици от Профилирана езикова гимназия "Йоан Екзарх“;

- на 24 юни Националният фолклорен събор „Леденика“ бе открит с възстановка на обичая Бръшленкьо от ученици на СУ „Христо Ботев“, с ръководител Филипка Цанова. Обредът беше подготвен от уредниците на ЕВК. На 24 юни на Националния фолклорен събор „Леденика“ се проведе традиционна сватба, подготвена от уредниците на ЕВК;

- на 27 юни в сградата на училище „Възнесение“ се проведе работилница по проект „Отвъд хоризонта“;

- на 11 юли се проведе работилница за амулети с деца от с. Челопек, към читалище „Огнище 1930“ и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 18 юли уредниците от отдел „Етнография“ Недка Димитрова и Силвия Гарванска представиха презентация за традиционните шевици от Врачанско, пред деца от с. Челопек, към читалище „Огнище 1930“. След това беше проведена игра свързана с откриване на основните съставни части на традиционния женски костюм и рисуване на шевици;

- на 19-22 юли с финансовата и организационна подкрепа на Община Враца РИМ-Враца и Младежки дом-Враца в околностите на археологически обект Оходен-Валога се реализира петото издание на международен Фестивал за древни култури „Слънцето на Тодорка“. Организатори на събитието бяха *Георги Ганецовски* – ръководител на археологическата експедиция Оходен-Валога и *Георги Врабчев* – директор на Младежки дом град Враца, ръководител на театрална група ТЕМП. С голям успех се реализираха четирите модула на фестивала.

Научният семинар, озаглавен „Човекът и човешките общества през хилядолетията“ протече при голям интерес с участието на *Георги Ганецовски* (РИМ-Враца); *Росица Миткова* (РИМ Пловдив); д-р *Владимир Славчев* (РИМ-Варна); д-р *Владимир Славчев* (РИМ-Варна), *Надежда Атанасова* (Национален антропологичен музей при ИЕМПАМ-БАН), *Виктория Русева* (НАИМ-БАН), доц. *Георги Томов* (Стоматологичния факултет на Медицински университет -Пловдив); *Мартин Христов* (НИМ-София) и *Боряна Матева* (ИМ Исперих). Експерименталните работилници преминаха с активното участие на грънчаря *Куман Жеков*, майсторката на плетива *Юлия Боева*, специалистите по плъстене *Иван* и *Наташа Манчеви* и ръководителя на модула по експериментална археология *Михаил Николов*. Представени са технологиите на древни плетива, праисторическо грънчарство и производство на предмети и амулети от кост, в което се включи *Силвия Гарванска*. Проведени са демонстрации на средновековна кухня с участието на *Петя Крушева*, демонстрации и дегустации на праисторическа кухня с участието на *копривщенеца Ангел Ангелов* и представяне на традиционна врачанска кухня с участието на *Цветан Цветанов* „Дедо Скръц“. Успешно е реализиран демонстративен експеримент по дестилация и производство на алкохолна напитка с праисторически технологии. Засилен интерес предизвикаха „Археологическото

училище” с участие на средношколци от селата Баница, Мраморен, Павлоче, Чирен и СУ „Христо Ботев“, гр. Враца в търсене на “Колието на Тодорка” и приключенската игра “Пътят на Слънцето”, чиито организатор беше уредникът *Тихомир Машов*. Участие взеха многобройни младежи – гости на фестивала. *Милен Василев* отново демонстрира изработка на древни, езически тотеми от дърво. Фестивалната сцена представи артистични възстановки, самодейни изяви на читалищни групи от региона и рок концерт на открито, а Национален съюз “Единение” град София и ПК “Бдинци” град Видин представиха изложба и демонстрации на старинни оръжия

- на 25 юли се проведе работилница изработване на макети на възрожденски къщи, с деца от с. Челопек, към читалище „Огнище 1930“ и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 9 септември в двора на ЕВК се състоя традиционна влашка сватба;

- на 19 септември във връзка с кампанията "Да изчистим България заедно" – част от Световния ден на почистването, РИМ-Враца, Тихомир Машов и СУ "Никола Войводов" организираха почистване на дворното пространство на ЕВК "Никола Войводов". Преди провеждането на акцията за почистването отдел МОП направи беседа за историята и делото на Никола Войводов;

- на 24 октомври Силвия Гарванска изнесе урок за фолклорните области (Родопска) пред ученици от 5 клас на училище „В. Левски“, с ръководител П. Димитров;

- на 26 октомври се проведе работилница за кукерски маски с деца от ОДЗ „Знаме на мира“, с учител Гергана Иванова и уредници от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 26 октомври ученици от 3-ти клас на НУ "Иван Вазов" с ръководител г-жа Стефанова сътвориха обща картина, която беше есенна черга (Тихомир Машов). Децата получиха информация за историята на чергата, символиката на цветовете и идеята да бъде направена точно пред музея. Освен работилницата имаше интерактивни игра "Търсачи на символи", както и снимка с образите на Херакъл и Авге от древногръцката митология;

- на 30 октомври Красимир Григоров участва със слово на тържественото отбелязване Деня на Будителите - 1-ви ноември с участието на Негово Високо Преосвещенство – Врачанския митрополит Григорий, граждани и възпитаници от врачанските училища в салона на ХГ „Иван Фунев”.

- на 01 ноември в Деня на народните будители в РИМ-Враца се проведе инициативата „В ателието на съвременния Врачански будител”. Участие взеха ученици от врачански училища и представители на културни институции в града. Организатор на събитието беше ПП ГЕРБ - Враца. МОП се включи с интерактивно-образователна игра, която беше обвързана с видни местни будители и предмети свързани с едноименния празник;

- на 6 ноември се проведе работилница за кукерски маски с деца от ОДЗ „Брезичка“, с учител Ваня Байчева и уредници от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- за Деня на народните будители, по инициатива на Иван Узунов на 7 ноември в ЕВК бе проведена емоционална среща-разговор „Спомен за фамилия Ганецовски - носители на врачанската духовност“

- на 8 ноември се проведе работилница за глинени съдове, с деца от ОДЗ „Знаме на мира“, с учител Гергана Иванова и уредници от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 16 ноември се проведе работилница за кукерски маски с деца от ОДЗ „Брезичка“, с учител Маргарита Христова и уредници от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 21 ноември по повод Деня на християнското семейство се изработиха обредни хлябове с деца от ОДЗ „Знаме на мира“, с учител Гергана Иванова и уредници от отдел „Етнография“ Недка Димитрова и Йоана Нанкова;

- по повод Деня на християнското семейство на 22 ноември РИМ-Враца с отдел „Музейни образователни програми“ (Тихомир Машов) организира игри и работилница посветени на този ден. Децата от НУ „Св. Софроний Врачански“ с ръководител Светлана Пойчева участваха в различни интерактивни игри, които бяха свързани с известни врачански съкровища. Работилницата беше на тема „Колаж“, в която учениците трябваше да включат годишен календар, любима снимка със семейството, мисли за семейството, орнаменти и разбира се снимки на известни експонати и съкровища в музея. Децата се справиха чудесно и дружно си пожелахме – „До нови срещи“!;

- на 28 ноември отдел МОП заедно с уредника Недка Димитрова, взе участие в организационния комитет за честване на 110 г. от създаването на НУ „Св. Софроний Врачански“ и 280 г. от рождението на неговия патрон;

- на 29 ноември Йоана Нанкова и Силвия Гарванска изнесоха открит урок на тема Българска възрожденска къща, пред ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров;

- на 10 декември във връзка с 80-та годишнина на чл. кор. проф. Елка Бакалова и съвместната обработка на информацията, заложена около стенописите в олтарната част на църквата ”Св. Възнесение” във Враца, заедно с колеги от Института за изследване на изкуствата в БАН и издания от мен цикъл „Светите места във Врачанската духовна обител”, Красимир Григоров участва в представянето на „Корпус на стенописите от първата половина на XIX век в България” в Големия салон на БАН;

- на 20 декември в сградата на училище „Възнесение“ се проведе работилница за изработка на традиционни сурвачки, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководите П. Димитров и уредника от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 10 декември Тихмир Машов проведе на интерактивни игри за съкровищата от РИМ – Враца с ученици от ОУ „Васил Левски” – Враца;

В Програмата на „Ботевите дни“ участвахме и домакинствахме на проявите: на 25 май - гостуваща изложба на РИМ-Плевен „Отвъд знаците“ Послания от древността и на XXII-я Национален литературен конкурс за написване на стихотворение и есе „Живеем в земята на Ботев“; на 27 май - регионалната художествена изложба „Земята на Ботев“ и литературното четене на врачански поети; на 28 май - изложбата „Родени свободни“ по повод 142-та годишнина от подвига на Христо Ботев и неговата чета; на 29 май - литературното четене посветено на Христо Ботев с представяне на алманаха „Околчица“ 2018; на 30 май - документалната изложба от колекцията на инж. Георги Мъндев „Непознатият Ристю“ (Христо Ботев). В тези културни дни експозициите ни посетиха 1 516 граждани и гости, пред които бяха изнесени 29 беседи и информации.

През 2018 година музейните експозиционни зали бяха домакини на следните културни инициативи: на *17 февруари* при нас бе проведено годишното събрание на Българския фармацевтичен съюз; на *7 март* бе отбелязан Международния ден на жената с Областна администрация-Враца; на *20 април* бе изнесен Хоровия концерт на врачанските състави, участващи в Третата национална инициатива „България пее“; на *21 април* бе представена благотворителната фотоизложба „Търсената Америка“ (в помощ на малката Сияна от Мездра за набиране средства за лечението ѝ на церебралната парализа); на *25 април* домакинствахме на изложбата на групата „Художествено ателие“ от ППМГ „акад. Иван Ценов“; на *29 април* при нас бе връчена стипендия на името на Андрей Николов на студента по скулптура Филип Филипов; на *9 май* приехме изложбата „Една ръка подадена навреме“ (за значението на трудотерапията и нейното приложение в живота); на *11 май* в залите ни звуча концерта на Дамския хор „Враца“, по повод Деня

на светите братя Кирил и Методий; на 15 май последва гостуващата изложба на РИМ-Русе „Жените в обществото“; на 25 май гостуваща изложба на Плевенския музей със заглавието „Отвъд знаците - послания от древността“; на 15 юни станахме домакини на заключителния урок на петокласниците от клуба „По стъпките на музейните изследователи“ при СУ „Козма Тричков“; на 27 юни в експозицията на Възнесенското училище бе организирана Информационна работилница за деца и младежи по проекта „Отвъд хоризонта“; на 27 август в експозицията на Възнесенското училище бяха приети учениците на Емилия Върбанова за урока по рисуване на традиционно народно облекло; на 13 септември бе представена книгата на Стоян Николов-Торлака „Иваил цар“; от 25 септември до 1 октомври бе проведен Четиринадесетия национален ученически пленер по графика и живопис „Врачанска есен 2018“; на 3 октомври премина концертното представяне на книгата „Хоровите послания на Николай Стойков“; на 13 октомври бе представен алманаха „Под лъчите на Слънцето -5“; на 25 октомври ЕВК бе домакин на лекторията на фармацевта Иван Узунов „Фармацията и Иван Узунов“; на 1 ноември домакинствахме на инициативата на ПП ГЕРБ-Враца „В ателието на съвременния Врачански будител“; на 8 ноември бе проведена срещата-разговор с акад. Георги Марков и литературния деец Иван Гранитски; а на 13 ноември и срещата на сдружение „Вестители 2007“ с награждаване на децата в неравностойно положение.

Методическа работа, връзки с обществеността и реклама:

- Георги Ганецовски, Нарцис Торбов и Александра Петрова изготвиха мотивирани предложения – проекти за финансиране на археологическите проучвания в м. „Валога“ край село Оходен, общ Враца, м. „Градец“ край село Майор Узуново, общ Видин и м. „Градище“, край прохода Вратцата от програмата за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация през 2018 година на Министерство на културата;

- на 7 ноември, на пресконференция в музея, археолозите в РИМ-Враца представиха резултатите от археологически сезон 2018 година, през който бяха проучени под ръководството на Георги Ганецовски раннонеолитните обекти край Оходен – Валога и Майор Узуново, обл. Видин; многопластовият археологически обект в м. „Градище“, край прохода Вратцата, под ръководството на доц. д-р Нарцис Торбов; и обект „Средновековен манастир „Св. Троица“ и късноантична църква в м. Манастирски дол, югоизточно от Враца“, под ръководството на Александра Петрова;

- на 19 ноември Александра Петрова взе участие, като представител на РИМ-Враца в експертна комисия и обществено обсъждане в РИОСВ – Враца, относно ОВОС на инвестиционно предложение „Кариера за добив на индустриален минерал глауконит в площ „Глория“ в землищата на с. Голямо Пещене и с. Мало Пещене, общ. Враца, обл. Враца;

- Нарцис Торбов и Александра Петрова представиха специализирани беседи и лекции свързани с уникалните археологически находки от Враца на археологическия обект Градище пред български и чуждестранни туристи и гости на града, както и ученици от ПТГ „Никола Й. Вапцаров“, ПГТР, ПГ „Димитраки Хаджитошин“, СУ „Никола Войводов“ и НУ „Св. Софроний Врачански“ – град Враца, посетили обекта в хода на археологическия сезон и в организирана от Община Враца инициатива по случай 27 септември – Международен ден на туризма;

- уредниците в отдел „Археология“ представиха тематични и специализирани беседи пред официални гости на ОА – Враца, Община Враца и ТПП – Враца, чуждестранни делегации и посетители на музея, оказваха методическа помощ и предоставиха информация на ученици, студенти и докторанти във връзка с подготовянето на презентации, курсови и дипломни работи и дисертационни трудове, подпомагаха и

получаваха помощ от колегите от музея при дигиталното изготвяне и обработка на научни изследвания, както и на работни документи;

- Красимир Григоров проведе занятие с възпитаници от ПМГ ”Акад. Иван Ценов”

- Враца и оказа на методическа помощ за участието на Георги Димитров Добрилов, ученик от XI а клас в конкурс „Освобождението на моя роден край в събития и личности”, организиран Министерство на Просветата и благотворителна фондация ”Цоцорков род” с материала „Мит или реалност са петте пряпорци в четата на Христо Ботев?” предоставяше снимки във връзка с тържествени годишнини;

- Мирослава Топалова оказва методическа помощ и извърши справки на граждани по въпроси, касаещи регионалната история; оказваше съдействие и предоставяше материали за справка на частни лица от фонда на отдел „Нова история“; редовно присъстваше на заседанията на организационния комитет за военните паметници и давана информация в Областна администрация относно местоположението и състоянието на паметници на признателността в различни селища на Врачанска област;

- уредниците на галерията целогодишно предоставяха информация на гражданите за експонираните изложби и ги запознаваха с творческия път на авторите им и конкретно за произведенията, представени в изложбените зали;

- на 12 декември Христина Христова, Георги Ганецовски и Недка Димитрова участваха в комисия за идентификация на постъпили като дарения в Исторически музей – Оряхово: снимки, документи и вещи, свързани с историята на град Оряхово и региона;

- Христина Христова представи тематични и специализирани беседи пред посетители на музея през време на дежурствата в централната сграда на музея (в т.ч. за експозиция „Първа Атомна” – пред участници в Националната олимпиада по физика, проведена във Враца на 27 януари; пред група експерти от Европейската комисия по въпросите на ядрената енергетика в Брюксел на 19 юни. Тя изготвяше справки свързани с дейността на отдела и предоставях информация за Културния календар и Информационния бюлетин на музея; справки по определени теми и проблеми свързани с най-новата история на Враца и региона по искания на граждани, журналисти, учители и други във връзка с краеведски проучвания; оказваше съдействие на ученици и студенти за подготовка на реферати и курсови работи, свързани с най-новата история на Враца, региона и страната; през цялата година оказваше съдействие при изготвянето на идейните проекти за рекламните материали свързани с различни прояви, музейният бюлетин, събития и дейности на музея;

- на 31 май Силвия Гарванска взе участие в семинар „Съвместна дигитализация на природното и културно наследство“, проведен в град Плевен;

- уредниците в отделите „Археология”, „Етнография”, *Нова и Най-нова история*“ оказваха своевременно съдействие и методическа помощ на ученици от Враца и региона, на студенти, докторанти и специализанти от СУ „Св. Климент Охридски” – София, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий” – Велико Търново, Филиал Враца на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, Университет по библиотекознание и информационни технологии град София за подготовка на изпити, курсови, дисертационни и научни разработки по археология, както и за различни образователни мероприятия;

- изготвени са съдебно-оценителни исторически и археологически експертизи на предадени в РИМ–Враца материали от ОД на МВР–Враца, РУ–Враца, Сектор БОП Враца-Монтана, ОД на МВР – Монтана, РУ–Вършец по образуване от следствието и прокуратурата досъдебни производства;

- археолозите от отдел „Археология“ изготвиха детайлни справки във връзка с актуализиране на подробните устройствени планове и изготвяне стратегии за опазване на културното наследство на общините Враца, Козлодуй, Криводол, Бяла Слатина.

- Христина Христова през цялата година оказваше съдействие при изготвянето на идейните проекти за рекламните материали свързани с различни прояви, събития и дейности на музея. Тя редовно предоставяше снимки за Информационния бюлетин и сайта на РИМ–Враца, както и материали за работата на отдел „Култура” при Община Враца; при разработването на училищни проекти; на колеги от други музеи, на общественици, подготвящи монографии; на обществени организации при проучване на паметни плочи и при подготовката на изложба за Врачанския традиционен есенен панаир;

- по искане на граждани, общественици, журналисти, учители и служители в различни институции, музейната колегия изготвяше изчерпателни и коректни справки по определени теми и проблеми, свързани с културно-историческото наследство на Враца и региона. Методическата работа на нашите специалисти в своите образователни инициативи бе на особено високо ниво.

Интересни наблюдения и анализ по отношение на музейните образователни програми и публичните ни изяви, предлага *Тихомир Машов*. Според него Провеждането на специализирани беседи към различни възрастови групи и представянето им по атрактивен и интересен начин показва своите позитивни резултати и все повече класове или групи изявяват своето желание за конкретна тема, обект или период от историята на града ни и региона. Устойчиво се следва посоката на представяне на събитията интересно, полезно и атрактивно. Намираха се начини отдел „Музейни и образователни програми” да участва в различни идеи и проекти като организатор или партньор. Това помага за нова и постоянна целева публика и посетители, а именно деца и младежи; обезпечаване на материали за дейности и повече помощ в процеса на работа. Могат да се отбележат няколко успешни съвместни дейности с НУ „Св. Софроний Врачански”, НУ „Иван Вазов”, организаторите на фестивала „Слънцето на Тодорка” и др.. Продължава и се увеличава съвместната ни работа с местните институции като Библиотека, Младежки Център и Младежки дом. Това е една много положителна черта, защото такива институции трябва да работят заедно с обща концепция и идея, да поддържат комуникация и отношение.

Според Тихомир Машов е необходим баланс при провеждането на различни учебни занятия и работилници, които да се реализират както в музейните помещения, за което е нужна мотивация и инициативност от учителите, така и в самите училища. Констатирано е, че не малка част от учителите и училищата избягват да участват в събитие или дейност на музея ако то не им влиза в програмата, както и да водят ученици на посещение. Този факт води до разминаване на нашата работа с училищата и образователните институции.

Популяризаторската работа на РИМ–Враца заради своята значимост беше наситена с медийни изяви на уредниците, които под различна форма представиха събития, личности и факти от научно-изследователската и културно-просветната програма на институцията. Традиционно културно-историческото наследство, съхранено в експозиционните ни зали и археологическите обекти, както и музейните изяви, бяха обект на голямо внимание от страна на местни, национални и чуждестранни телевизионни и електронни медии, които заснемаха репортажи, документални филми и научнопопулярни материали.

С интервюта, коментари, участия в самостоятелни рубрики или общи програми наши колеги се представиха пред: БНТ1 и БНТ2 (Красимир Григоров, Нарцис Торбов, Александра Петрова и Георги Ганецовски), МИХАЙЛОВ ТВ (ТВ ВРАЦА) (Георги Ганецовски, Недка Димитрова, Силвия Гарванска, Йоана Нанкова, Александра Петрова, Красимир Григоров, Мирослава Топалова), МЕДИЯ НЮЗ (Георги Ганецовски, Христина Христова, Недка Димитрова, Нарцис Торбов, Александра Петрова, Красимир

Григоров); БУЛ НЮЗ БГ (Георги Ганецовски, Александра Петрова, Нарцис Торбов), РИМЕКС ТВ (Мирослава Топалова, Недка Димитрова, Силвия Гарванска,), Телевизия СКАТ (Красимир Григоров, Недка Димитрова, Георги Ганецовски, Йоана Нанкова, Силвия Гарванска, Нарцис Торбов, Александра Петрова,); телевизия BULGARIA ON AIR (Христина Христова); БНР (Георги Ганецовски, Мирослава Топалова Александра Петрова, Красимир Григоров,), ДАРИК РАДИО (Георги Ганецовски, Нарцис Торбов, Красимир Григоров, Александра Петрова), РАДИО ВИДИН (Мирослава Топалова, Христина Христова, Силвия Гарванска, Христо Божков, Александра Петрова, Георги Ганецовски, Красимир Григоров,), АГЕНЦИЯ И РАДИО „ФОКУС“ (Красимир Григоров, Георги Ганецовски, Александра Петрова, Нарцис Торбов,), радио HOT FM (Нарцис Торбов, Александра Петрова); БТА (Георги Ганецовски, Александра Петрова, Недка Димитрова, Нарцис Торбов,); за в-к КОНКУРЕНТ (Георги Ганецовски; Красимир Григоров, Христо Божков), за в-к ВРАЦА ДНЕС (Недка Димитрова, Георги Ганецовски, Красимир Григоров, Христо Божков), в-к ЗОВ ЗА ИСТИНА и ШАНС НЮЗ (Нарцис Торбов, Александра Петрова, Христо Божков,); за електронната медия „МОДЕРНА ВРАЦА“ Нарцис Торбов, Александра Петрова); BGDNES.BG.ARTICLE (Красимир Григоров); сп. ”БЪЛГАРСКА НАУКА” (Красимир Григоров), за електронните сайтове ИСТОРИЯ БГ (Красимир Григоров), ЕКСПРЕСНЮЗ (Недка Димитрова). В залите на РИМ-Враца бяха заснети кадри от филма за Христо Ботев и неговата чета „На прощаване“, продуциран от „БЪЛГАРИЯ ИН МОУШЪН ПИКЧЪРС“, който предстои да бъде представен през месец февруари 2019 година. През годината във връзка с определени събития и чествания Христина Христова редовно предоставяше снимки за публикации на колеги, институции, медии, организации, училища и частни лица.

За поредна година потвърждаваме, че тази разнообразна медийна активност на музейните служители е признак за динамичните изяви на уредниците, свързани с многобройните музейни събития, което може само са ни радва, както и наличието на устойчив интерес в медийното пространство към РИМ-Враца – едно красноречиво доказателство за водещата роля на институцията в Северозапада и на национално ниво.

Изнесени са **беседи и лектории** на археологическите обекти „Оходен-Валоба“, „Градище“ пред групи, пред ученици от СОУ „Отец Паисий“, СОУ „Христо Ботев“, СОУ „Никола Войводов“, НУ „Св. Софроний Врачански“ – град Враца, пред посетители от страната и чужбина.

Отдел „Връзки с обществеността“ целогодишно предоставяше на учащи и граждани актуални информации, свързани с посещенията на музейните експозиции, изготвяше тематични исторически справки за личности и събития, подпомагаше уредниците на отделите при реализиране и популяризиране на временни кътове и изложби. Оказвано е съдействие по създаването на справки за Информационния музеен бюлетин, като за целта са прегледани всички броеве на врачанските вестници.

Продължи активната работа на **Рекламно-информационния център** на музея в изпълнение на отговорната задача за популяризиране на институцията ни и на културно-историческото наследство на Врачански регион в електронните медии и виртуалното пространство. *Пламен Петков* регулярно актуализира информацията в нашия интернет сайт, обогатяван с разнообразен текстови и фотоматериали и Facebook страницата на музея, насищана с разнообразен снимков материал и видео-клипове; с ценната помощ на *Христина Христова* и директорът на музея регулярно издаваше дигиталния вариант на месечния бюлетин за дейността на музея; с помощта на *Христина Христова* и *Христо Божков* изготвяше плакати, покани, грамоти и благодарствени писма относно събитията, проведени в музея; активно участваше във фото заснемането на музейните събития; копиране и сканиране на документи; поддръжка на компютърната техника в музея, както и обработка на снимкови материали на колеги и посетители. *Пламен Петков* извърши

заснемане на кратки видеоклипове за YouTube канала на музея. Бяха направени и първите излъчвания на живо във Facebook страницата на музея. Макар и преминали с променлив успех и зависещи от по-добрата мрежова инфраструктура, считаме, че те са добро начало и отправна точка за бъдещата им по-честа употреба. В Нощта на музеите беше проведен нов вариант на QR играта с музейни експонати и отново имаше засилен интерес на младите посетители към нея. С помощта на *Теодор Вълков и Доротея Владова* вече е създадена и нова, усъвършенствана версия на постоянната QR маркировка на по-значимите експонати в музея, която прави представянето на културните ни ценности още по-атрактивно. В веб пространството на музея е качен и първия драматизиран видеоклип към праисторическия гроб от Оходен с женски индивид (Тодорка). Отново ще повторя, че *представянето на музейните експозиции чрез използване на приложения за мобилните устройства има огромен потенциал и тепърва ще се развива*. Извършено е разширяване на интернет-покритието на експозиционните площи на музея

През изминалата година с активната подкрепа на *Мая Драганова* в Музейната библиотека са заведени 147 нови книги. Библиотечният мениджър с който разполага библиотеката, продължава да изпитва сериозни затруднения с твърде малък капацитет и трудна приложимост за библиотеката на музея, която съхранява над 5800 заглавия специализирана литература. Поради тази причина продължава да функционира библиотечна система (с помощта на пакета Libre Office), съдържаща книгите в библиотеката, потребителите и техните ползвания. Читатели се отзовават сравнително рядко, въпреки обилната информация за музейната библиотека, намираща се в сайта ни, но винаги са обслужвани качествено. Ползватели на Библиотеката са предимно музейният колектив, студенти, любители на историята и частично колеги от другите културни институции в града. Както бе споменато Рекламно-информационният център е успешно развива дейностите си в две направления. Това са *интернет пространството, заедно със социалните мрежи и реклама и рекламни материали*.

В първото направление *интернет и социални мрежи* Пламен Петков добре се справя с предизвикателствата по актуализиране на сайта на музея и в редовното издаване на дигитален вариант на месечния бюлетин за дейността на музея. Профилът на РИМ–Враца във facebook има устойчив ръст на преглежданията и харесванията. В комбинация с множеството запитвания към музея от страна на „фейсбук-гърсачите“, свързани с нашата история и работа - можем спокойно и с чиста съвест да отбележим, че РИМ-Враца е интересна и привлекателна виртуална дестинация.

Официалният сайт на музея – през изминалата година, беше периодично обновяван с актуалната ни информация. За сега не се предвиждат сериозни промени. Продължава изготвянето на стратегия и убедителни аргументи с които хората от управленските нива да разберат, приемат и осъществят нужната промяна. За отчетения период са изготвени 12 броя месечен информационен бюлетин в електронен вариант, популяризиран своевременно в интернет пространството.

Продължава поддържането на официалния музеен сайт – www.vratsamuseum.com.

Като цяло отдел „Рекламно-информационен“ се стреми да следи новостите, които излизат в интернет и да използва максимално възможностите, които те ни предлагат за популяризиране и опазване на културно-историческото наследство на Враца и региона. Както и да усъвършенства, развива и придобива нови познания за работа с различни програми, които биха могли да бъдат от полза за работата и целите на Музея и отдела в частност.

Констатиран е интерес и навлизане на част от колегите (*Мая Драганова, Наталия Борисова и Милен Василев*) в алтернативната операционната система Linux.

Във второто направление *реклама и рекламни материали* със задоволство констатираме устойчивост и компетентност в тази важна дейност, въпреки смяната на

личния състав. С помощта на *Христина Христова, Христо Божков и Милен Василев* са изготвени плакати, покани, грамоти и благодарствени писма относно многобройните събития, проведени в музея. Редовно е извършвано копиране и сканиране на документи, както и обработка на снимкови материали на колеги и посетители, както и фото заснемане на част от музейните събития. *Пламен Петков* се представи като добър IT специалист и компетентно се справи и с нелеката задача по техническата поддръжка на остаряващата компютърната техника в музея, като често прилагаше нестандартни решения при някои аварирани компютърни конфигурации. Той се отзова и за инсталирането на съответните драйвери и програми при покупката на нова компютърна техника. Внимание заслужава препоръката за закупуване на нов библиотечен рафт и на съвременна, компактна видео камера. Засилена беше и виртуалната реклама, която за съжаление не донесе очаквания и желан резултат.

Като цяло, културно-масовата и популяризаторска работа на музея през изтеклата година запази своето много добро ниво. Въпреки неблагоприятните за развитие на културни събития и научни прояви времена, културният афиш на РИМ–Враца за 2018 година бе все така богат, а инициативите в областта на популяризаторската дейност – разнообразни и целенасочени. Запази се сериозна активност и устойчивост в честотата на провежданите мероприятия; в предлагане на по-широк спектър от иновативни, атрактивни и достъпни за повече участници инициативи.

През 2018-та година специалисти от РИМ–Враца, самостоятелно или в партньорство, разработиха, спечелиха или участваха в **проекти** по различни програми. Продължи надграждането на проекта за международния Фестивал за древни култури „Слънцето на Годорка“ край село Оходен.

По спечелен проект на ТПП-Враца с партньор РИМ-Враца по програма Our way Interreg Europe, озаглавен „Консервация и популяризиране на културното и природно наследство чрез GreenWAY“ успешно стартира първият семинар, проведен в град Враца.

През изминалата година РИМ-Враца кандидатства с три проекта за целево финансиране на теренни археологически проучвания от държавния бюджет чрез Министерство на културата, които бяха класирани, финансирани и успешно реализирани. Целевото финансиране в тази посока от страна на Държавата все още е новост за нас, но показаните резултати в посока на изучаване и опазване на културното наследство са красноречиви. Надявам се, че тази подкрепа от държавите институции ще продължи устойчиво и през следващите години за да не се чувстваме сами в усилията ни по изучаване, опазване и представяне на културното наследство във Врачанско. За поредна година бе спечелен проект към фонд култура при Общински съвет Враца за рамкиране на художествени творби от галерията при музея.

Продължава очакването за реализацията на подходяща програма, на която да бъде представен иновативния проект на Община Враца и РИМ-Враца за изграждане на експозиция на открито и център за експериментална археология край село Оходен, община Враца.

През изтеклата година работата на отдел „Фондове“ (*Ралица Цветкова и Петя Митова*) с известни резерви запази нивото на работа в съответствие с отговорностите по нормативните изисквания и функции, свързани със събирателската, фондовата и експозиционната работа. Интензитетът на работа запази високото си ниво заради динамиката на експозиционната дейност, приемането и предаването на различните се гостуващи изложби (наши и външни) и постъпващите ДКЦ от финализирани съдебни дела. През годината бяха проведени 7 комисии за идентификация на културни ценности (при 8 за 2018, 7 за 2016 и 6 за 2015 години). Новите постъпления се обработваха в срок и съгласно действащите изисквания. Редовно се извършваше дезинфекция на фондохранилищата и експозиционните площи и се поддържаха системата за

температурен и влагов режим. Фондовичките активно участваха в подготовката на организирани от музея изложби и мероприятия. Във връзка с изложби, изложбени кътове, публикации, справки и други цели, за музейни специалисти и външни ангажменти, отделът е предоставил за ползване необходимите предмети, документи и снимки. Това са: изложбата по повод 125 години от рождението на Ангел Орозов (зала „Нова история“), „Постъпления във фондовете на РИМ–Враца през 2017 г.“ (зала за временни и гостуващи изложби), „Родени свободни“ - изложба по повод 142 години от подвига на Христо Ботев и неговата чета (фоайе на Централна сграда), „Отвъд знаците. Послания от праисторията“ - съвместна изложба с РИМ-Плевен (преддверие на голяма зала на ХГ), изложба по повод 105 години от края на Балканските войни (преддверие на голяма зала на ХГ), изложба по повод 115 години от Илинденско-Преображенското въстание (зала „Нова история“), изложба „Везбена орнаментика“ (зала за временни и гостуващи изложби), изложба „100 години от края на Първата световна война“ (преддверие на голяма зала на ХГ), както и гостуващите изложби „Филип Тотю – между мита и историята“ - изложба на РИМ – Велико Търново (малка зала на ХГ), “Спасени съкровища на България“, организирана от НАИМ – БАН, “Пламъкът от миналото“, организирана от ИМ – Оряхово.

Нанесени са необходимите ценови индекси в инвентарните книги на музея. Управлението на музейните фондове се извършваше регулярно. В изпълнение Заповед № 168/23.10.2017 година на Директора на музея завърши в срок пълната инвентаризация на движимите културни ценности, инвентирани в музейните фондове. Със заповед № А 65/03.12.2018 г. на Директора бе назначена повторна проверка на ДКЦ от благороден метал във фонда на музея, включително монетите от благороден метал.

Както споменахме във всички помещения се поддържа необходимият температурен и влагов режим, с изключение на книгохранилището, където влагоуловителя работи, но липсва регулатор на температурния режим.

Отдел **Художествената галерия** (*Христо Божков и Милен Василев*) при РИМ–Враца успешно реализира планираните от план-програмата си изложби и мероприятия. Освен тях в залите на галерията бяха открити редица други гостуващи изложби, предизвикали засилен интерес. Недостигът на финансови средства оказа за поредна година своя отпечатък не само за текущата изложбена дейност, но и за поддържане в добро състояние на художествения фонд. Продължава да стои проблема за поддържане и реставрационна намеса на творбите, които са в най-лошо състояние.

Въпреки това, благодарение на финансовата помощ на комисията по култура на Община Враца (по спечелен проект към фонд „Култура“ при общината) бяха закупени 59 броя рамки (от тях 17 рамки със стъкла) по договор № 34/ 11. 09. 2018 г. с ЕТ „Златен камък 2000 Пено Пенев“. Сумата за изразходването за рамкирането е 2 297, 40 лв.

През 2018 година бе извършена пълна инвентаризация на фонда на Художествената галерия, резултатите от която бяха оформени в документи, предоставени на ръководството на музея. Всички новопостъпили творби във фонда на Художествената галерия са обработени и описани в инвентарните книги по надлежния ред. Успоредно с това продължи заснемането и компютърната обработка на творбите.

Уредниците на галерията целогодишно предоставяха информация на гражданите за експонираните изложби и ги запознаваха с творческия път на авторите им и конкретно за произведенията, представени в изложбените зали.

Проблемът с ремонта на оберлихтовете и подмяна на хидроизолацията в голямата зала на Художествената галерия остава висящ. Без целева финансова подкрепа на Община Враца (защото сградния фонд е собственост на Общината) за основен ремонт, ситуацията ще продължи да се влошава.

По отношение на недостатъчната площ за фондовите помещения частично решение намерихме с освобождаването на пространство, заемано от голямо количество дървени сандъци. Всъщност това едно от решенията на този проблем – освобождаване от непотребното, остаряло и отпадъчно, имущество и разумно, функционално поддръжане на творбите според възможностите на капацитета на фондохранилищата.

Извършена е пълна дезинфекция на фондохранилищата на Художествената галерия, в които е поддържан необходим температурен и влагов режим. Констатирана е голяма нужда от реставрация на определени творби на известни наши художници, както и рамкиране на творби, които никога не са били рамкирани и съответно не участват при поддръждането на изложбите.

Дейността на **реставрационно-консервационното ателие** (*Галина Томова*) бе съсредоточена върху обработката на ритмично постъпващият керамичен и друг материал, главно от археологически разкопки, теренни обхождания, експертизи, фондови комисии и дарения. Традиционно, както всяка година в началото на отчетния период бе довършена обработката и реставрацията на откритите материали от археологическо лято 2017-2018 години (керамика, кремъчни ансамбли и кости). Постъпилият материал бе своевременно обработен, сигниран, подходящо съхранен и предаден на уредниците в отдел „Археология” във връзка с предстоящите отчети по секции.

Освен от археологически разкопки в ателието се обработваха материали на отдел „Нова история“ (метал и хартия), които бяха подготвени за включването им в предстоящи през настоящата година експозиции. Почистени и реставрирани са 3 бр. бронзови монети и 1 бр. железен предмет и фрагментирана керамика от стартиралите археологически разкопки в местността Манастирски дол; фолиси, копчета, пирон, железно лезвие и фрагментирана керамика от местността Градище

През цялата година Галина Томова се грижеше за редовно снабдяване на ателието с най-необходимите за работа материали и пособия.

През отчетния период отдел **„Стопански дейности”** (*Светлин Бориславов и Иво Колев*) отново бе изправен пред изпитания и предизвикателства от най-разнообразен характер – техническо обезпечаване на мероприятия и изложби, отстраняване на аварии и ремонти по ВиК, осветителни и електро-инсталации, снегочистване, реагиране на всякакви непредвидени обстоятелства и ситуации. За съжаление все повече неприятни изненади възникват и ще възникват заради остарелите и несъобразени със съвременните изисквания отоплителни, пожароизвестителни, електрически и осветителни системи, там, където те не са отремонтирани. Продължаваме да се надяваме в осъществяването на проект на Община Враца с наше участие, за изпълнение на дейности по енергийна ефективност, в присъединяването на музея към програмата „Красива България“ или ангажираност програмата за капиталови разходи за реализиране на належащи ремонтни работи. Всички сериозни проблеми, а именно течащите покриви на къщите в ЕВК „Св. Софроний Врачански“, неремонтирания и несаниран административен блок на Централната сграда са поставени пред общинското ръководство. От казаното в началния раздел на доклада се вижда, че *проверяваме достатъчна активност, съобразно финансовите си възможности за поетапно ремонтване и подновяване на интериорни и екстериорни музейни пространства, както и на остарялата музейна техника.*

Светлин Бориславов продължи енергичните си действия за подобряване работата на отдела, за оптимизиране на наличното имущество, за своевременно снабдяване на колегията с необходимите материали и консумативи и за ефективна експлоатация на огромните музейни пространства. Определено неговата дейност може да бъде само поощрявана.

В началото на изтеклата година продължи *ремонтът* на работните помещения на Централната музейна сграда с активното участие на отдел „Стопански“ и музейната колегия. Помещенията са с снабдени с нов ламиниран паркет, преобоядисани, а където е необходимо са подменени осветителните тела. От името на музейната колегия изказвам благодарност на *Светлин Бориславов и Иво Колев* за тази безпрецедентна промяна след 35 години функциониране на работните канцеларии в Централната сграда на музея.

Хигиенизирането, поддържането и обслужването на музейните експозиции, административните помещения и външни площи остава изключително трудно само с две щатни хигиенистки (*Цветана Ценова и Нина Йолова*), които продължават да „проявяват своите ежедневни чудеса“ при съвместното изпълнение на задълженията си. При необходимост личният състав се разпределя по зали и по график (макар и не винаги всички) да подпомага хигиенизирането на площите в Централна сграда. Но това не е решение, така, че за този проблем предстои да се търси трайно решение. Чрез програмите от „Бюро по труда“, само временно се облекчава ситуацията. По програма за заетост на община Враца ни беше предоставена една бройка за поддръжка в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ и ЕВК „Никола Войводов“, което до някъде „закрепи ситуацията“. Надяваме се, че тази програма ще функционира и през следващите години.

Тук упорито и отново ще повторим някои хронични проблеми, които са отбелязвани в докладите от предходни години, но останаха нерешени и които с течение на времето се задълбочават, а някои от тях са стигнали и критическата си точка, изискваща спешни мерки.

- *Екстремните температури през зимата в експозиционните зали.* Поради невъзможността за отопление на експозиционните зали чувствително спада посещаемостта на музея в студените месеци. Ниските температури и високата влажност оказват пагубно влияние и върху изложените експонати. През отчетния период климатиците работеха добре и в това отношение бяхме относително по-спокойни. Климатикът в зала „Рогозенско съкровище“ при правилна поддръжка работи безупречно;

- *Състояние на сградния фонд.* Продължаваме борбата с течовете на някои места в Централната сграда на музея, които системно нарушават вътрешната мазилка и облицовка на сградата. Те са причинени от архитектурни дефекти остарялата сграда. От ремонтна дейност се нуждаят къщите-музеи в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ и сградата на възрожденското училище „Възнесение“. Наложителен е ремонт на помещението с научния архив на РИМ–Враца, защото окаяното му състояние представлява реална заплаха за съхраняването на важната документация.

- *Състояние на фондохранилищата.* Отново констатираме недостига на пространство за депа, особено при отдел „Художествена галерия“, обстоятелство, което бе коментирано по-горе. Определени са някои малки помещения за спомагателен фонд за историческите отдели и отдел „Археология“, но те няма да решат проблема. Единствено „се отпущва“ натрупването на кашони с материали в реставрационното ателие. Изискват се неотложни мерки за подмяна на пукнатите стъкла от оберлихтовете в Голямата зала на галерията, и за ремонт на стенното и прозоречно пространство зад високите паравани, под които при обилен дъжд на места се образуват локви. Необходимо е голямата зала на Художествена галерия да се оборудват с насочваща осветителна система, за да се приближим още една крачка (след свършеното в залата на Малката художествена галерия) до съвременните критерии за модерни галерийни пространства. Продължаваме да търсим варианти за допълнителни помещения за съхранение на материали, подлежащи на обработка, на архивни материали и новопостъпващи културни ценности.

Системите за електронна охрана работят добре, поддържани от фирма „БАТ СЕКЮРИТИ“, с изключение на новомонтираната пожаро-известителна техника, гоято

все още е в гаранционен срок. Проблемите, възникващи с техниката за видеонаблюдение са отстранени с изграждане на нова, съвременна и модерна система, обхващаща и двата музейни комплекса. Въръжената охрана на Централната сграда, осъществявана от фирма „ЕЛИТКОМ-95” АД, за поредна година успешно осъществява своите отговорни функции.

Вече почти 6 години действа и се развива във възходяща линия Музейният бутик за продажба на сувенири и рекламни материали в Кулата на Куртпашовите. *Лидия Кръстева*, отговорник за обекта, подпомагана в почивните дни от *Христина Христова*, успешно се справят с отговорните задачи по окомплектоване на щандовете, снабдяване и отчитане на стоките, кореспонденция с фирмите-доставчици, усвояване на сложния софтуер за складови наличности и продажби. Продължава да се разширява асортиментът на предлаганите атрактивни сувенири и рекламни материали на достъпни цени. Имаме прекрасни рекламни материали, свързани с историята и забележителностите на нашия град – потребност на посетителите на музей и града, показвана многократно през предходните години. Втория и трети етажи на обекта продължават да функционират като част от музейните експозиционни пространства.

Повишаване **квалификацията** на музейните специалисти е важна стъпка към пълноценната им професионална реализация. Това касае както специалността, така и компютърните умения. След упорита работа на ръководството известно подобрение на компютърните умения, показани нагледно в предадените отчети и планове на музея. Вероятно голям принос за това имат Пламен Петков, Теодор Вълков и Доротея Владова. Надявам се, новопостъпилите колеги да стимулират повишаване компетенцията, а не да работят за някои хитреци-готованци

Научните амбиции продължават да стимулират стремежите на някои музейни специалисти към израстване в кариерата и професионално усъвършенстване. През 2018 година продължи работата по научните дисертации за придобиване на докторска степен на колегите: *Георги Ганецовски* – зачислен в задочна докторантура по научна специалност „Неолит” към катедра „Археология” на СУ „Св. Климент Охридски” и вече отчислен с право на защита с тема на разработвания дисертационен труд „Началото на новокаменната епоха в Северозападна България по данни от керамиката” и *Александра Петрова* – зачислена в докторантура по научна специалност Средновековна българска археология към катедра „Археология” на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, с тема на разработвания дисертационен труд „Северозападна България през VI–XIV век по археологически данни”.

През годината д-р *Нарцис Торбов* завършиха своята тема за защита на професорска степен.

По отношение на **дисциплината** в музея се наблюдава известно подобрение, надявам се не привидно или лицемерно замаскирано зад маската за изпълнителност. Макар и притъпени остават проблемите, свързани с нежеланието на някои колеги да изпълняват съвестно и коректно професионалните си ангажменти. Недоумяващи са тези инат и упоритост да се нарушават *правилата*, да се работи срещу регламента в работата и отношенията между колегите, което в крайна сметка е действие срещу институцията. Продължават откровените действия на някои колеги се поставят над останалите с за може другите да вършат тяхната работа. Естествено животворната среда за тях са лъжите, интригите, високомерието и противопоставянето на коректните служители, което се върши с пълно безочие. Ръководството на музея няма да допусне това да продължава. Неразбираемо е толкова ли е трудно коректно да се върши това, за което всеки е назначен, според правилата? „Хитрувания” на някои уредници по отношение на ползваните компенсации и отпуски, граничещи със самоотлъчка и високомерното отношение няма как да бъдат приети.

Налага се да напомня и подчертая дебело: всички ние работим в *престижна институция* и имаме отговорността за компетентно и професионално изучаване, опазване и представяне на културното наследство. По мое мнение професионално свършената работа означава липса на конфликти – факт, който посредством хитреците и лъжците няма как да разберат, крайната цел е резултатност, заслужаваща съответното възнаграждение.

Работата на музейната колегия в административно отношение продължи да се ръководи от утвърдените и действащи *нормативни документи*. Това са актуализираните и новоприети на общото събрание през месец ноември Етичен кодекс на служителите в РИМ–Враца, Правилник за вътрешния ред и работа в РИМ–Враца и Длъжностните характеристики, които при необходимост ще бъдат актуализирани. Вече функционират и критериите за атестиране работата на всеки служител в музея, които в скоро ще влязат в сила. Ръководството на музея стриктно ще следи за спазване на работното време; за спазване на ангажиментите, произтичащи от заповедите за дежурствата в музейните сгради и изпълнението на служебните задължения съобразно длъжностните характеристики. Очакваните увеличения на възнагражденията за музейните работници, логично означават по-качествен продукт в работата, стриктно спазване на служебните ангажименти, на работното време и на дисциплината. През годината синдикалната организация запази своите позиции сред част от музейната колегия и по обясними финансови причини увеличи своята численост.

В **заключение** подчертавам, че изминалата 2018 година, както и предходните години, бе наситена с много динамика, предизвикателства, изненади и усложнения в работата на институцията. Тяното преодоляване зависи най-вече от екипността, мотивацията за работа и каузата в полза на нашата мисия.

Като цяло дейността на РИМ–Враца бе успешна благодарение отдадеността на повечето колеги, на спазването на служебните задължения и стриктното реализиране на плановите задачи, за което ги поздравявам. Въпреки някои обективни и субективни пропуски, представените в годишния отчет постижения са стойностни, забележими и оценени по достойнство от културната ни общественост. Институцията ни запази реномето си на авторитетен регионален научно-изследователски и културно-просветен център с трудната задача, да стимулира така необходимото, особено за младите хора, чувство за Родолюбие и гордост от древните ни Български корени.

ПУБЛИКАЦИИ В ПРЕСАТА И ДРУГИ НАУЧНИ ИЗДАНИЯ

Григоров Кр. "Ботев хвърля ръкавица на Великите сили. Поетът въплъщава духа на епохата, която се противопоставя на философията „Преклонена главичка, сабя не сече я", в. "Стандарт", бр. 8925, 6 януари 2018 г.

Григоров Кр. "Сабята - ням свидетел на смъртта му. Монасите от Черепишкия манастир я пазят сто години, сега светинята е във Врачанския музей", в. "Стандарт", бр. 8925, 6 януари 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. 170 г. безсмъртие" , в. "Конкурент", бр. 6, 11 януари . 2018 г.

Григоров Кр. "Ботев хвърля ръкавица на Великите сили" , в. "Стандарт", бр. 8925, 6 януари 2018 г.

Григоров Кр. "170 г. безсмъртие" , в. "Слово плюс", бр. 2, 11-17 януари 2018 г.

Григоров Кр. "Първият препис на История Славянобългарска е направен преди 253 години", Medianews.bg, 28.01,2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Още нещо за Първия Софрониев запис", в. "Конкурент", бр. 21, 1 февруари . 2018 г.

Григоров Кр. "Защото се беше забравило името ми в Българията със словото и дело", в. "Слово плюс", бр. 5, 1-7 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Магията на Апостола е жива и днес", в. "Конкурент", бр. 25, 8 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Идейната еволюция у Апостола на Свободата", в. "Враца днес", бр. 11, 9- 12 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Магията на Апостола е жива и днес", в. "Слово плюс", бр. 6, 8-14 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Идейната еволюция у Апостола на Свободата" - 1-ва част, в. "Конкурент", бр. 31, 15 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Трябва да знаем истината за семейството на Апостола Левски", Medianews.bg, 10 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Идейната еволюция у Апостола на Свободата", в. "Слово плюс", бр. 8, 21-28 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Идейната еволюция у Апостола на Свободата", II-ра част, в. "Конкурент", бр. 36, 22 февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Врачанският принос в българската история", сп. "Наука", бр. 106, м. февруари 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Одеждите на Апостола по пътя към Голготата", в. "Конкурент", бр. 41, 1 март 2018 г.

Григоров Кр. "Орисия, завист или потъпкано достойнство?", в. "Слово плюс", бр. 9, 1-7 март 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Истината за Освободителната война в контекста на българската национална революция" /продължение в бр. 50/, в. "Конкурент", бр. 45, 8 март 2018 г.

Григоров Кр. "Истината за Освободителната война в контекста на българската национална революция", в. "Слово плюс", бр. 10, 8- 14 март 2018 г.

Григоров Кр. "Софроний Врачански е ярко светило в българската история", Medianews.bg, 11 март 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Истината за Освободителната война в контекста на българската национална революция" /II-ра част/, в. "Конкурент", бр. 50, 15 март 2018 г.

Григоров Кр. "Софроний Врачански - ярко светило в родната ни история", в. "Слово плюс", бр. 11, 15- 21 март 2018 г.

Григоров Кр. "Страшилището на Турската империя", в. "Слово плюс", бр. 13, 29 - 4 април 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Страшилището на Турската империя", в. "Конкурент", бр. 55, 22 март 2018 г.

Григоров Кр. "Истината за Освободителната война в контекста на българската национална революция", сп. "Наука", бр. 107, стр. 92, м. март 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Софроний Врачански - ярко светило в родната ни история", в. "Конкурент", бр. 55, 5 април 2018 г.

Григоров Кр. "Герои от два свята", сп. "Наука", бр. 108, м. април 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Захарий Икономович Круша - най-ученият за онова време в. "Конкурент", бр. 68, 12 април 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Орисия, завист или потъпкано достойнство? - Първа част", в. "Конкурент", бр. 73, 19 април 2018 г.

Григоров Кр. "Герои от два свята", в. "Слово плюс", бр. 16, 19 - 25 април 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Орисия, завист или потъпкано достойнство? – продължение", в. "Конкурент", бр. 78, 26 април 2018 г.

Григоров Кр. "Магията на Апостола е жива и днес", сп. "Наука", бр. 108, стр.92, м. 3 май 2018 г.

Григоров Кр. Издание, посветено на 24-ти Май – Деня на българската просвета и култура и славянската писменост, 11 май 2018 г., София.

Григоров Кр. Цикъл "Революцията – триумфална врата за всеки народ", ст. "С волята и благодетелството на Св. Георги", в."Слово плюс", бр. 16, 17 - 23 май 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. Портрет и автографи на Христо Ботев", в. "Конкурент", бр. 96, 24 май 2018 г.

Григоров Кр. "Семейният архив на Хаджитошеви - изумителна летопис на Българското Възраждане", в. "Слово плюс", бр. 20, 24 май – 30 май 2018 г.

Григоров Кр. "Одеждите на Апостола по пътя към неговата Голгота", сп. "Българска наука", бр. 109, 28 май 2018 г.

Григоров Кр. "Пазете като зеницата на окоето си идеалите на Христо Ботев", в. "Слово плюс", бр. 21, 31 май – 6 юни 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Градът на Ботевата слава", в. "Конкурент", бр. 100, 31 май 2018 г.

Григоров Кр. "140 г. търсят четника Георги Комитчето, обезглавен край с. Чирен", съавтор: Сима Владимирова, в. "168 часа", бр. 22, 31 май – 6 юни 2018 г.

Григоров Кр. "Нещастната съдба на оцелелите Ботевски четници: осъдени, убити и угаснали в мизерия", съавтор: Сима Владимирова, в. "168 часа", бр. 22, 31 май – 6 юни 2018 г.

Григоров Кр. „Черепишката сабля в десницата на легендарния войвода до последния му дъх", съавтор: Станимира Вѝтева, електронен сайт "Българска история", 1 юни 2018 г. <https://bulgarianhistory.org/cherepishkata-sabya/>

Григоров Кр. "Сабите на Ботев", съавтор: Сима Владимирова, в. "168 часа", бр. 22, 31 май – 6 юни 2018 г.

Григоров Кр. Цикъл "Революцията – триумфална врата за всеки народ", ст. „За честта на оръжието" в. "Слово плюс", бр. 22, 7 юни - 13 юни 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Живот в история и скулптура", в. "Конкурент", бр. 107, 11 юни 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Двеста и десет години от рождението на Димитър Бошнаков", първа част, в. "Конкурент", бр. 110, 14 юни 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Двеста и десет години от рождението на Димитър Бошнаков"- втора част, в. "Конкурент", бр. 115, 21 юни 2018 г.

Григоров Кр. „Черепишката сабля в десницата на легендарния войвода до последния му дъх", в. "Слово плюс", бр. 25, 28 юни – 4 юли 2018 г.

Григоров Кр. „Врачанското образователно дело в навечерието на Освобождението", Цикъл "Строители и ревнителите от класните школи на Враца през Възраждането", в. "Слово плюс", бр. 26, 5 - 11 юли 2018 г.

Григоров Кр. „Край Кунино Димитраки Хаджитошев е градил строеж с военно-стратегическо значение" Medianews.bg - 30.07.2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „За честта на Димитракиевия род", в. "Конкурент", бр. 150, 9 август 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Александър Димитракиев /1815 г.- 24 март 1856 г./", в. "Конкурент", бр. 155, 16 август 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Живата летопис на Враца", в. "Конкурент", бр. 160, 23 август 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Димитракиевият чифлик край с. Кунино”, в. "Конкурент", бр. 165, 30 август 2018 г.

Григоров Кр. "Цикъл: „Революцията - триумфална врата за всеки народ” ,ст. „В памет на Ботевите четници от Габровско”. Съавторство с Даниела Цонева от РИМ-Габрово, в. "Слово плюс", бр. 30, 9 – 15 август 2018 г.

Григоров Кр. "За честта на оружието", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. 17 август 2018 г.

Григоров Кр. "Лечителят на Ботевата чета", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. 17 август 2018 г.

Григоров Кр. "С волята и благодетелството на Св. Георги", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. август 2018 г.

Григоров Кр. "Черепишката сабля е в десницата на Ботйов", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. 17 август 2018 г.

Григоров Кр. "За памет на познанство", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. 17 август 2018 г.

Григоров Кр. "Градът на Ботевата слава", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. 17 август 2018 г.

Григоров Кр. "Живот в история и скулптура", статия от цикъла: „Революцията - триумфална врата за всеки народ”, сп. "Наука", бр. 108, м. 17 август 2018 г.

Григоров Кр. „Вашата памет, нам ще е свята. 151 години от гибелта на героите върху парахода „Германия”, в. "Слово плюс", бр. 32, 23 – 29 август 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Христо Бошнаков - в знанието е истинското богатство ”, в. "Конкурент", бр. 174, 13 септември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Начало на девическото образование у нас - Цвета Кръстениякова /1825 г. – 1919 г./”, в. "Конкурент", бр. 179, 20 септември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Хаджи Тошо Ценов - основоположник на Музейното дело в България”, в. "Конкурент", бр. 182, 27 септември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „210 г.от Първата дипломатическа мисия на Ив. Замбин и Ат. Некович в Русия”, в. "Конкурент", бр. 182, 27 септември 2018 г.

Григоров Кр. "Одеждите на Апостола по пътя към неговата Голгота”, сп. "Наука", бр. 109, м. септември 2018 г.

Григоров Кр. "Герои от два свята”, сп. "Наука", стр. 61, бр. 111, м. септември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Константин Десимиров със свой принос в развитието на образователното дело”, в. "Конкурент", бр. 187, 04 октомври 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Софроний Врачански - 205 г. от кончината на будителя”, в. "Конкурент", бр. 197, 18 октомври 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Светите места във Врачанската духовна обител - предистория”, в. "Конкурент", бр. 202, 25 октомври 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Светите места във Врачанската духовна обител. Църквата Св.Никола” в Ослен Криводол”, в. "Конкурент", бр. 207, 1 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Софроний Врачански - ярко светило в родната ни история”, сп. "Наука", бр. 112, 30 октомври 2018 г.

Григоров Кр. "Кои са днешните будители?”, сп. "Наука", бр. 112, 1 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "205 години от кончината на националния будител – Софроний Врачански. Възрожденски летопис за човека и неговото „смутно” време”, сп. "Наука", бр. 112, 2 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Защото се беше заборавило името ми в Болгарията със слово и дело", сп. "Наука", бр. 112, 2 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „В камък и бронз, за да се знае и помни”, в. "Конкурент", бр. 212, 8 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "210 години от Първата дипломатическа мисия в Русия през Възраждането", сп. "Наука", бр. 112, 9 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "За да пребъде родовата памет", сп. "Наука", бр. 112, 9 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „За да пребъде родовата памет”, в. "Конкурент", бр. 217, 15 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Духовните устои на християнското семейство през Възраждането”, в. "Конкурент", бр. 222, 22 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Цикъл: Светите места във Врачанската духовна обител: Средновековната църква „Св. Никола” в с. Софрониево”, в. "Конкурент", бр. 227, 27 ноември 2018 г.

Григоров Кр. „Духовните устои на християнското семейство през Възраждането”, в. "Слово плюс", бр. 41, 21 – 28 ноември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Цикъл: Светите места във Врачанската духовна обител: „Средновековната църква в с. Камено поле”, в. "Конкурент", бр. 232, 6 декември 2018 г.

Григоров Кр. "Истории от историята. „Цикъл: Светите места във Врачанската духовна обител: „Средновековната църква „Св. Николай Чудотворец”, в. "Конкурент", бр. 237, 13 декември 2018 г.

Топалова, М., „Проф. Борис Йоцов, забравен в лабиринта на политиката и историята“, за рубриката „Истории от Историята“, в. „Конкурент“, бр. 120, 28 юни 2018 г., 125, 05 юли 2018 г., (прод. в бр. 130).

Топалова, М., „Хиляди пъти по-добре смърт, отколкото скотски живот“, за рубриката „Истории от Историята“, в. „Конкурент“ бр. 145, 02 август 2018 г., по повод 115 г. от Илинденско-Преображенското въстание.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ:

Ганецовски, Г. Редовно археологическо проучване на раннонеолитното селище в м. Валога (Долната лъка) край Оходен, община Враца. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. С., 2018, 20-24.

Ганецовски, Г. П. Зидаров, Н. Казашки. Проучване с недеструктивни методи на раннонеолитно селище в м. Градец, край село Майор Узуново, община Видин. - Археологически открития и разкопки през 2017 г. С., 2018, 684-687.

Найденова, Е., С. Торбатов, Б. Иванова, Н. Торбов. Теренни издирвания в община Оряхово. - Археологически открития и разкопки през 2017 г. С., 2018, 578-581.

Петрова, А., Н. Торбов. Редовно археологическо проучване на обект средновековен манастир „Света Троица” в м. „Манастирски дол” край град Враца. - Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018.

Петрова Ал., Н. Торбов, Г. Ганецовски. Археологическо наблюдение във връзка с Ремонт на съществуващ електропровод вземлището на град Козлодуй – Археологически открития и разкопки през 2017 г. С., 2018, 702-705.

Петрова Ал., М. Христова. Спасително проучване на средновековен некропол на ул. „Годор Балабанов” № 1 в град Враца през 2016 г. – В: Приноси към българската археология, т. VIII в памет на Ирина Щерева, НАИМ-БАН, София, 2018, 255-264.

Торбов, Н., М. Христова. Проучване на късноантична църква в м. Градище, западно от град Враца. – В: Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018, 402-404.

Торбов, Н., А. Петрова. Редовно археологическо проучване на антична и средновековна крепост в местността Градище до прохода Вратцата край град Враца. – В: Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018, 540-543.

Торбов, Н., Г. Ганецовски, Ал. Петрова. Спасително археологическо проучване в град Мездра, ул. Александър Стамболийски № 99, ЦГЧ на град Мездра, община Мездра, област Враца. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. С., 2018, 370-371.

Торбов Н. Ножът- *μάχαρα* или *сіса*. Оръжие от II в. пр. Хр. – началото на II в. 350 страници – електронно издание.

ДРУГИТЕ ЗА НАС

“Беседа за герой в музея”, в-к „Враца днес“, 1, 5-8.12.2018 г.

“Враца се преклони пред Ботев“, в-к „Враца днес“, 2, 9-11.12.2018 г.

“Четирима професори в разгорещена дискусия в музея“, в-к „Враца днес“, 2, 9-11.12.2018 г.

“Поклон пред жертвите на бомбардировката“, в-к „Враца днес“, 7, 26-29.12.2018 г.

“Паркираха файтона на бай Анко в музея“, в-к „Враца днес“, 7, 26-29.12.2018 г.

„С панихида Враца бележи 74 г. от бомбардировките“, в-к „Конкурент“, 14, 23.01.2018 г.

„Отслужена обща панихида за жертвите от бомбардировката“, в-к „Конкурент“, 16, 25.01.2018 г.

„Завърши международен проект на Търговско-промишлената палата“, в-к „Конкурент“, 19, 30.01.2018 г.

“Враца се преклони пред жертвите от бомбардировката през 1944 г.“, в-к „Слово плюс“, 5, 1-7.02.2018 г.

“Изложба на кукерски маски стягат ученици във Враца“, в-к „Враца днес“, 12, 13-15.12.2018 г.

“Посрещаме Зарезан във Възрожденския комплекс“, в-к „Враца днес“, 12, 13-15.12.2018 г.

“Кукери и хора разлюляха Враца“, в-к „Враца днес“, 13, 16-19.12.2018 г.

„Враца готви тържесто за Зарезан“, в-к „Конкурент“, 26, 8.02.2018 г.

„Разнообразна програма от културни прояви“, в-к „Конкурент“, 30, 14.02.2018 г.

„Кукери изгониха злите сили“, в-к „Конкурент“, 31, 15.02.2018 г.

“Враца се преклони пред делото на Апостола“, в-к „Враца днес“, 14, 20-22.12.2018 г.

„Враца се прекланя пред паметта на Апостола“, в-к „Конкурент“, 33, 19.02.2018 г.

„Панихида и венци за Левски“, в-к „Конкурент“, 34, 20.02.2018 г.

“Антична Враца става културна дестинация?“, в-к „Враца днес“, 17, 2-7.03.2018 г.

“Показаха римски накити на дамски празник“, в-к „Враца днес“, 19, 13-15.03.2018 г.

„Честваме Освобождението с почит и признателност“, в-к „Конкурент“, 42, 2.03.2018 г.

„Врачани почитат небесен покровител“, в-к „Конкурент“, 46, 9.03.2018 г.

„Враца се преклони пред своя небесен покровител“, в-к „Конкурент“, 47, 12.03.2018 г.

“Софроний Врачански - ярко светило в родната ни история“, в-к „Слово плюс“, 11, 15-21.03.2018 г.

“С изложба почитаме 140 г. от рождението на Андрей Николов“, в-к „Враца днес“, 21, 20-22.03.2018 г.

“Мездренски монети били семейни спестявания за 2 века“, в-к „Враца днес“, 21, 20-22.03.2018 г.

“Учредиха стипендия на името на Андрей Николов“, в-к „Враца днес“, 23, 27-29.03.2018 г.

“Министерски пост коства разстрел на професор“, в-к „Враца днес“, 24, 30.03-4.04.2018 г.

„Откриват изложба по повод 140 години от рождението на Андрей Николов“, в-к „Конкурент“, 54, 21.03.2018 г.

„Ученици научиха истории, скрити в скалите на България“, в-к „Конкурент“, 74, 20.04.2018 г.

“Таван от 2 бона за културни проекти“, в-к „Враца днес“, 17, 27-30.04.2018 г.

“Паметник ще напомня за наводнението“, в-к „Враца днес“, 31, 1-3.05.2018 г.

“Математици впечатлиха с художествен талант“, в-к „Враца днес“, 31, 1-3.05.2018 г.

“Връчиха стипендия на студент по скулптура“, в-к „Враца днес“, 32, 4-10.05.2018 г.

“Проведе се Ботевска работилница“, в-к „Враца днес“, 33, 11-14.05.2018 г.

“Ретро грим и вкусотии на Нощ в музея“, в-к „Враца днес“, 34, 15-17.05.2018 г.

“Ученици майсторят мемориали на четници“, в-к „Враца днес“, 35, 18-23.05.2018 г.

“Стотици миряни се събраха за празника на храм „Св. Възнесение“, в-к „Враца днес“, 35, 18-23.05.2018 г.

“Разходка с файтон, ателиета и игри предложи нощта на музеите“, в-к „Враца днес“, 36, 24-28.05.2018 г.

“Отличиха творили за Ботев“, в-к „Враца днес“, 37, 29-31.05.2018 г.

“Художници с призове от „Земята на Ботев“, в-к „Враца днес“, 37, 29-31.05.2018 г.

„Връчиха стипендия на името на проф. Андрей Николов“, в-к „Конкурент“, 81, 1.05.2018 г.

„Зрелостници от ППМГ подредиха изложба“, в-к „Конкурент“, 81, 1.05.2018 г.

„С изложба демонстрираха важността на трудотерапията“, в-к „Конкурент“, 87, 11.05.2018 г.

„Ботевска работилница отвори врати за млади художници от училищата“, в-к „Конкурент“, 87, 11.05.2018 г.

„Показват атрактивна изложба“, в-к „Конкурент“, 89, 15.05.2018 г.

„Три митрополити посрещнаха мощите на св. Георги във Враца“, в-к „Конкурент“, 92, 18.05.2018 г.

„Откриха изложба във Враца“, в-к „Конкурент“, 93, 21.05.2018 г.

„Откриха изложба в музея“, в-к „Конкурент“, 99, 30.05.2018 г.

„Канят на годееж от миналото“, в-к „Конкурент“, 100, 31.05.2018 г.

„Връчиха наградите от изложбата „Земята на Ботев“, в-к „Конкурент“, 100, 31.05.2018 г.

„Изложиха непоказвана досега снимка на Ботев“, в-к „Враца днес“, 38, 1-4.06.2018 г.

„Публикации и шаржове на век показва изложба“, в-к „Враца днес“, 38, 1-4.06.2018 г.

„Стопани на джанка блокират важни разкопки?“, в-к „Враца днес“, 40, 8-11.06.2018 г.

„Графити освежават музей и училище“, в-к „Враца днес“, 40, 8-11.06.2018 г.

„100 годишнина на известен художник отбелязаха в музея“, в-к „Враца днес“, 41, 12-14.06.2018 г.

„Хиляди посетиха фолклорен събор „Леденика“, в-к „Враца днес“, 45, 26-28.06.2018 г.

„Вдигнаха паметник на жертвите“, в-к „Конкурент“, 101, 1.06.2018 г.

„Аделина и Билян се сгодиха, стягат сватба с 1 200 гости“, в-к „Конкурент“, 102, 4.06.2018 г.

„Откриват изложба в музея“, в-к „Конкурент“, 105, 7.06.2018 г.

„Откриха събор „Леденика“ под звуците на чанове“, в-к „Конкурент“, 117, 25.06.2018 г.

„Връчиха дипломи на зрелостници“, в-к „Конкурент“, 117, 25.06.2018 г.

„Съборът „Леденика“ надмина дори и най-смелите очаквания“, в-к „Конкурент“, 118, 26.06.2018 г.

„Обсъждат бъдещето на конференция“, в-к „Конкурент“, 118, 26.06.2018 г.

„Отбелязаха 176 години от рождението и 151 години от гибелта на Никола Войводов“, в-к „Слово плюс“, 32, 23-29.08.2018 г.

„Врачани гледат кино, избягват концерти и музеи“, в-к „Враца днес“, 50, 13-16.07.2018 г.

„Пето юбилейно издание на фестивала за древни култури“, в-к „Враца днес“, 51, 17-20.07.2018 г.

„Парк стана галерия в чест на Левски“, в-к „Враца днес“, 52, 20.07-21.08.2018 г.

„Събират идеи за Враца“, в-к „Конкурент“, 122, 02.07.2018 г.

„Врачанският исторически музей показва „Богове, символи и древни знаци“, в-к „Конкурент“, 124, 04.07.2018 г.

„Подготвят празник на археологията“, в-к „Конкурент“, 133, 17.07.2018 г.

„Венци и цветя за Апостола“, в-к „Конкурент“, 134, 18.07.2018 г.

„Поклонихме се пред Левски“, в-к „Конкурент“, 135, 19.07.2018 г.

„Откриха петото издание на феста за древни култури“, в-к „Конкурент“, 138, 24.07.2018 г.

„Почетоха 156 г. от рождението на Васил Кънчов“, в-к „Конкурент“, 141, 27.07.2018 г.

„Музей реди кът за Нерон“, в-к „Конкурент“, 154, 15.08.2018 г.

„Прекланяме глава пред Никола Войводов“, в-к „Конкурент“, 157, 20.08.2018 г.

„Враца се поклони пред Никола Войводов“, в-к „Конкурент“, 158, 21.08.2018 г.

„Двойка от Хърлец вдига етно сватба във Враца“, в-к „Враца днес“, 60, 14-17.09.2018 г.

„Изложба на антични лампи открива Оряхово“, в-к „Враца днес“, 62, 21-27.09.2018 г.

„Лъскат двора на етнографски комплекс“, в-к „Конкурент“, 174, 13.09.2018 г.

„Кметове дойдоха на сватба“, в-к „Конкурент“, 174, 13.09.2018 г.

„Канял на изложба в музей“, в-к „Конкурент“, 179, 20.09.2018 г.

„Враца отбеляза европейската нощ на учените“, в-к „Враца днес“, 64, 2-4.10.2018 г.

„Община става стопанин на древно светилище“, в-к „Враца днес“, 64, 2-4.10.2018 г.

„Европейска нощ на учените събра младежи и музейни авторитети“, в-к „Конкурент“, 184, 1.10.2018 г.

„Наградиха участници в национален пленер по графика и живопис“, в-к „Конкурент“, 185, 2.10.2018 г.

„Представиха алманаха „Под лъчите на слънцето“, в-к „Конкурент“, 197, 18.10.2018 г.

„Археолози са „Будители на годината“, в-к „Конкурент“, 206, 31.10.2018 г.

„В Историческия музей във Враца тържествено отбелязаха Деня на народните будители“, *Medianews.bg*, 31.10.2018 г.

„Обявиха археолози за будители на годината“, в-к „Северозапад днес“, 73, 2-5.11.2018 г.

„Сечива на 8000 години откриха край Враца“, в-к „Северозапад днес“, 75, 9-12.11.2018 г.

„Погребват римски сгради заради инат на стопани?“, в-к „Северозапад днес“, 76, 13-15.11.2018 г.

„Останки от траките се крият около Алпийския дом“, в-к „Северозапад днес“, 76, 13-15.11.2018 г.

„Проекти превръщат Враца в културна дестинация“, в-к „Северозапад днес“, 76, 13-15.11.2018 г.

„Зам.-кмет посрещна акад. Георги Марков“, в-к „Северозапад днес“, 76, 13-15.11.2018 г.

„Четири кандидати за награди“, в-к „Северозапад днес“, 77, 16-19.11.2018 г.

„Изложба припомня бойната слава на 35-и полк“, в-к „Северозапад днес“, 77, 16-19.11.2018 г.

„Археолози отчитат нов успешен сезон“, в-к „Конкурент“, 212, 8.11.2018 г.

„Показват уникални реликви от Първата световна война“, в-к „Конкурент“, 215, 13.11.2018 г.

„Враца е на финала за годишните награди в туризма“, в-к „Конкурент“, 217, 15.11.2018 г.

„Акад. Георги Марков дискутира историята с ученици и студенти“, в-к „Слово плюс“, 40, 15-21.11.2018 г.

„Изложба за Първата световна война“, в-к „Слово плюс“, 40, 15-21.11.2018 г.

„Калин Каменов оглави инициативен комитет“, в-к „Конкурент“, 228, 30.11.2018 г.

„Художници редят изложба за Коледа“, в-к „Конкурент“, 230, 04.12.2018 г.